

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

FILOZOFICKÁ FAKULTA

KATEDRA FILOZOFIE

**SUPERVENIENCE VE FILOZOFII
MYSLI**

DIPLOMOVÁ PRÁCE

VYPRACOVAL:

Bc. Václav Kočí

VEDOUCÍ PRÁCE:

Mgr. Filip Tvrdý, Ph.D.

Olomouc 2013

Prohlašuji, že jsem tuto práci vypracoval samostatně a uvedl v ní veškerou literaturu a další zdroje, které jsem použil.

V Olomouci dne 25. dubna 2013

.....

Děkuji vedoucímu práce, Mgr. Filipu Tvrdému, Ph.D., za pomoc a cenné připomínky a také děkuji všem, kteří mi pomohli při vzniku této práce.

ANOTACE

Práce se zabývá aplikací supervenience ve filozofii mysli. Supervenience se objevila nejprve v souvislosti s etikou a následně byla aplikována na další oblasti filozofického a vědeckého bádání, včetně filozofie mysli. Ve své práci se snažím zmapovat, čím byla supervenience atraktivní pro své zastánce a zda je možné ji i v současnosti zastávat. Nejprve sleduji problémy její definice, následně se zabývám spojením supervenience a anomálního monismu Donalda Davidsona a rovněž problémem supervenientní kauzality. V závěru práce popisuji vztah supervenience a fyzikalismu a problém její slučitelnosti s externalismem a emergentismem.

KLÍČOVÁ SLOVA

Supervenience, filozofie mysli, fyzikalismus, materialismus, teorie identity, anomální monismus, emergentismus, mentální kauzalita

ANNOTATION

The paper is considering supervenience in the philosophy of mind. Supervenience first emerged in the discussion about moral properties, and afterward was imported to another fields of philosophical and scientific research, including philosophy of mind. My aim in this paper is to find why was supervenience attractive for their followers, and if it is possible to hold it now. First, I'm considering on its definition, subsequently the connection of supervenience with anomalous monism of Donald Davidson and also the problem of supervenient causality. In the end of paper I'm dealing with the possibility of non-reductive materialism, the problem of connecting supervenience with externalism and emergentism.

KEY WORDS

Supervenience, Philosophy of Mind, Physicalism, Materialism, Theory of Identity, Anomalous Monism, Mental Causation, Emergetism

OBSAH

1. ÚVOD.....	7
1.1 Některé problémy filozofie mysli	9
1.1.1 Reduktivní a nereduktivní přístupy ve filozofii mysli	10
1.1.2 Mentální kauzalita	14
1.1.3 Internalismus a externalismus	14
1.1.4 Fyzikalismus.....	15
1.2 Co je supervenience?	16
1.3 Morální supervenience.....	18
2. DRUHY SUPERVENIENCE	22
2.1 Slabá supervenience.....	22
2.2 Silná supervenience.....	27
2.3 Lokální supervenience	30
2.4 Globální supervenience	31
2.5 Shrnutí	37
3. DAVIDSONŮV ANOMÁLNÍ MONISMUS	39
4. SUPERVENIENTNÍ KAUZALITA	49
4.1 Supervenientní argument	51
5. DALŠÍ PROBLÉMY SUPERVENIENCE	58
5.1 Supervenience a antiindividualismus.....	58
5.2 Nereduktivní materialismus	61
5.3 Emergence a supervenience	64
6. ZÁVĚR	67
7. POUŽITÁ LITERATURA.....	68

1. Úvod

Filozofie mysli je speciální oblastí filozofie, která se zabývá vztahem mysli a těla, v anglofonní literatuře označovaného jako „mind-body problem“. Otázka po povaze naší mysli, laicky chápané jednoduše jako duše, provází filozofii prakticky od jejích počátků ve starověkém Řecku, a tak už Platón v dialogu *Faidón* pátrá po řešení toho, v jakém vztahu je naše duše ke zbytku těla a zda může i po smrti existovat jednotlivá samostatná a věčná duše, a tento problém se snažili vyřešit i další filozofové. O filozofii mysli před Descartem můžeme mluvit hlavně ve spojitosti s filozofickou antropologií a snahou zodpovědět otázku: Co je člověk?, přičemž toto tázání po povaze naší duše mělo pochopitelný dopad na teologické, metafyzické či etické otázky.

O počátku moderní filozofie mysli můžeme mluvit až v novověku v souvislosti s René Descartem. Ten představil zřejmě nejklassičtější pojetí vztahu mysli a těla, totiž substanční dualismus, který je velmi srozumitelný a intuitivně pochopitelný pro náš přirozený rozum. Zároveň je ale karteziánský dualismus filozoficky i vědecky prakticky opuštěný. Mezi jeho nejzjevnější filozofické slabiny patří skutečnost, že kdyby existovala substance myšlení (*res cogitans*) a substance tělesná (*res extensa*) a tyto dvě substance by byly zásadním způsobem odlišné, neexistoval by způsob, jakým by spolu mohly komunikovat a jedna na druhou působit. Někteří Descartovi následovníci se pokoušeli najít krkolomná a složitá řešení, ale žádné skutečně elegantní a průkazné řešení neexistuje. Právě nemožnost vzájemného působení

odlišných substancí můžeme považovat za hlavní příčinu nezdaru Descartovy dualistické koncepce.¹

S dalším rozvojem vědeckých metod a zejména pak s rozšiřujícím se povědomím o fungování našeho mozku se objevila další řešení vztahu mysli a těla. Či přesněji řečeno vztahu mysli a mozku, protože naše mysl se nachází v mozku, nikoliv někde ve zbytku těla, případně v jiném orgánu, jak se to mohlo předpokládat v minulosti. Je třeba zdůraznit, že náš mozek dosahuje takové složitosti, že navzdory velkým pokrokům v oblasti neurovědy zůstává mozek nadále poměrně velkým tajemstvím a umožňuje pouze spekulovat o jeho fungování a vztahu k našim mentálním prožitkům. Je těžké předpovědět, jakého pokroku neurověda v budoucnu dosáhne, protože se stále jedná o dynamicky se rozvíjející oblast poznání. Avšak i kdyby vědci měli možnost sledovat činnost našeho mozku v reálném čase pomocí přístrojů, je možné, že by dokázali sledovat pouze neurální aktivitu našeho mozku, aniž by pronikli k obsahu naší mysli. Jestli poslední tvrzení bude platit, si však nyní nedovolím odhadovat.

Zatímco otázka tělesnosti je do značné míry veřejná, protože naše těla mohou být zkoumána, přeměřována a může být testováno jejich fungování, otázka našich mentálních fenoménů je svou povahou soukromá, jelikož každý z nás má přístup pouze ke své vlastní mentální stránce a není možné, alespoň za použití současné techniky, proniknout do mysli dalších lidí. To pak logicky vzbuzuje otázky po povaze mentálního u dalších lidí a nejenom lidí, ale i u dalších tvorů, kteří prakticky určitě disponují schopnostmi mít stejné či alespoň podobné mentální stavy (např. primáti a další živočichové). Naproti tomu můžeme uvažovat o entitách,

¹ KIM, J. *Physicalism, or something near enough*. Princeton: Princeton University Press, 2007, s. 8.

kteřé prakticky určité žádné mentální stavy nemají (např. kameny). A to pak samozřejmě vede k otázkám po předělu mezi těmito dvěma skupinami entit, nebo obecně po realizovatelnosti mentálních stavů, tedy zda je mentální zcela vázáno na mozek, nebo zda budeme v budoucnu schopni vytvořit počítače schopné myslet, a dokonce k teologickému tázání, zda může mentální existovat zcela bez vazby na fyzikální.

1.1 Některé problémy filozofie mysli

Součástí filozofie mysli není pouze obecná otázka po vztahu mysli a těla, ale řeší také některé konkrétní a speciální problémy v otázce povahy našich mentálních stavů a jejich ontologického či metafyzického významu v tomto světě. Proto chci nyní představit některé problémy, které formovaly diskuzi ve filozofii mysli a na pozadí kterých následně v dalších kapitolách budu uvažovat o přínosu supervenience pro tuto diskuzi.²

² V českém jazykovém prostředí nenalezneme příliš mnoho publikací, které by se zabývaly filozofií mysli. Existuje sice celá řada prací zabývajících se fungováním mozku z hlediska neurologie a psychologie, nicméně literatura zabývajících se samotným vztahem mysli a těla z filozofického hlediska čítá jen několik titulů. Za základní a obecný vřled do problematiky můžeme považovat *Mysl a tělo v analytické filozofii* Jiřřího Noska, která vyšla už v devadesátých letech. Encyklopedicky zpracovaný přehled základních termínů filozofie mysli najdeme v knize *Základní pojmy filozofie jazyka a mysli* autorů Juraje Hvoreckého a Tomáše Marvana. Za velmi přínosnou knihu pojednávající o sledovaném tématu pak považuji *Metafyziku antiindividualismu* Tomáše Hřřibka.

Další informace k tématu pak můžeme čerpat z odborných článků a textů věnujících se těm filozofům, kteří se filozofií mysli zabývali. Za jedny z nejvýznamnějších myslitelů na tomto poli můžeme v anglofonní tradici považovat Johna Searla, Hillary Putnama, Daniela Dennetta nebo Donalda Davidsona, na kterého se budu v této práci odvolávat. Zcela určité nelze opomenout práce Jaegwona Kima, které jsou pro oblast supervenience zcela zásadní a které budou do značné míry představovat východisko celé této práce.

V anglofonní literatuře existuje řada knih zabývajících se obecně filozofií mysli, ze kterých jsem čerpal teoretické pozadí pro tuto práci. Hovořím především o *Philosophy of Mind: Contemporary Introduction* autora Johna Heila a dále pak *Blackwell Guide to the Philosophy of Mind* od kolektivu autorů.

1.1.1 Reduktivní a nereduktivní přístupy ve filozofii mysli

Obecně můžeme rozlišit dva fundamentální přístupy k mysli – redukcionismus a antiredukcionismus. Zastánci tzv. reduktivního přístupu se domnívají, že mysl je určitě možné beze zbytku redukovat na nějakou nižší úroveň, která ji zakládá. Označujeme je za redukcionisty. Redukcionismus obecně se ve filozofii netěší příliš dobrému jménu, někteří filozofové jej používají spíše pejorativně, a nese v sobě až ideologickou nálepkou. Jedna z formulací může být taková, že je možné redukovat biologii na chemii a chemii na fyziku.³ Oproti tomu redukcionismus ve filozofii mysli se těší lepší situaci, protože možnost redukovat mentální na fyzikální, tedy najít zákony, které jasně vysvětlí fungování našeho mozku, čímž se důsledně vysvětlí i fungování naší mysli, není zase tak kontroverzní tvrzení.

Proti tomuto přístupu však stojí nereduktivní teorie mysli, které odmítají tvrzení, že je možné najít takové zákony, které by dokázaly redukovat mysl na mozek. I kdybychom pochopili fungování mozku, nedokázali bychom se dopátrat toho, jak funguje naše mysl. Můžeme říct, že hlavní rozdíl mezi reduktivními a nereduktivními přístupy je v tom, zda tyto přístupy připouštějí či odmítají diskuzi o mentální sféře jakožto autonomní doméně našeho poznání.

Typickým příkladem nereduktivní teorie mysli je výše zmíněný karteziánský dualismus. Tento pohled na vztah mysli a těla byl vlivný prakticky až do 20. století, přestože některé problémy si uvědomoval už Descartes. Toho trápilo především kauzální působení nehmotných a duševních entit na fyzikální svět. Nicméně díky silnému intuitivnímu náboji, který klasický dualismus obsahuje, se velmi dlouhou

³ HŘÍBEK, T. *Metafyzika antiindividualismu*. Praha: Filosofia, 2008, s. 26.

dobu nahlíželo na mysl jako na něco nehmotného, co je spoutáno s tělem a čím můžeme nahlížet sami na sebe z nitra sebe samého. Mysl byla považována za uzavřenou entitu, která v našem těle přebývá a současně jej řídí.

S rozvojem vědy a změny kritérií vědeckého poznání se ale začal pohled na mysl měnit. Problematickou se stala především otázka: Kde se mysl v našem těle vzala? Dříve bylo možné odvolat se na boží zásah, kterým získáváme duši (tedy mysl či vědomí). Evoluce ale takové vysvětlení zásadním způsobem odmítla a myslitelé, kteří se tímto problémem zabývali, museli začít vysvětlovat vznik mysli ve světě, ve kterém se veškerý život vyvíjel postupnými a pomalými kroky k větší složitosti, ale vždy v nepřerušované řadě kroků. V takovém světě nebylo možné najít nějaký zlomový okamžik, kdy by do fyzikálně vysvětlitelného procesu vstoupily nadpřirozené síly a vsunuly živočichům mentální entity nezávislé na fyzikálním podkladu. Ve dvacátém století je s obdobou dualismu spojována především teorie, kterou vypracoval K. R. Popper spolu s J. C. Ecclesem, jinak se vývoj řešení psychofyzického problému ubíral jiným směrem. Existují i další varianty dualismu ve dvacátém století, ale už se nemusí jednat o klasický substanční dualismus, nýbrž spíše nějakou formu dualismu vlastností. Příkladem může být naturalistický dualismus Davida Chalmerse.

Za jedno z prvních odlišných vysvětlení můžeme považovat behaviorismus, který vystupoval velmi kriticky k psychickým představám o mysli a snažil se redukovat otázky o mysli na otázky o podnětech a reakcích. Mysl tak pro behavioristy představuje jakousi černou skříňku, která na každý vnější podnět (input) poskytne odpovídající odpověď (output), takže fungování mysli bychom měli být schopni vysvětlit právě jenom porovnáním těchto vstupů a výstupů. To je mimo

jiné i v souladu s evolucionismem, protože taková mysl, která poskytovala neadekvátní výstupy, by byla v průběhu historie odfiltrována.

Behaviorismus však také vyvolal řadu odmítavých reakcí. V první řadě se mnozí odmítli smířit s představou, že celý náš vnitřní svět je nepodstatný a domnívali se, že redukování problému myslí na otázku vstupu a výstupu je nedostatečné. Objevily se ale i významnější argumenty proti behaviorismu, především skutečnost, že naše chování může vycházet z různých mentálních stavů. Dva lidé se sice mohou zachovat stejným způsobem, nicméně s úplně jinými mentálními prožitky. Navíc existují mentální stavy, které nemají žádné měřitelné či zaznamatelné projevy v chování.

Dalším možným řešením psychofyzického problému je teorie identity. Dá se říct, že myslitelé, kteří se drží teorie identity, jsou toho názoru, že sice máme své vnitřní mentální prožitky, ale ty odpovídají neurálním procesům v našem mozku. Podle první, silnější teorie identity typů by nějakému mentálnímu prožitku odpovídalo některé přesně lokalizované místo v mozku, které by bylo možné objevit a popsat. Nicméně tato teorie se příliš neujala, především proto, že se prokázala mnohonásobná realizovatelnost mentálních procesů, tedy že v případě poškození některé části mozku může dojít k tomu, že jiná část mozku převezme činnost té poškozené a přizpůsobí se. Rovněž by mohl být nějaký stav myslí realizován jedinečným způsobem v mozku jednoho člověka a jiným v mozku druhého.⁴

Druhá, instanční teorie identity je volnějším druhem teorie identity, přičemž nám říká, že existuje jeden substrát s různými vlastnostmi, které můžeme popsat odlišným slovníkem. Taková teorie identity by pak byla slučitelná s dualismem

⁴ NOSEK, J. *Mysl a tělo v analytické filozofii*. Praha: Filosofia, 1997, s. 27.

vlastností. Identita by byla zjišťována až aposteriorně, aniž bychom si jí předtím museli být vědomi. Na základě výzkumu by tak bylo možné zjistit, co znamenají termíny, které používá běžná, lidová psychologie. Takový přístup by nám nicméně neumožnil prozkoumat fungování mysli jiných bytostí – jejich konfigurace by byla odlišná od té naší, a tak bychom se neměli jak přesvědčit o tom, zda, když někdo hovoří o bolesti, má na mysli totéž co my, protože jejich neurální projev bolesti by byl odlišný od našeho. Teorie identity se rovněž potýká s odmítavými reakcemi, protože silně podceňuje subjektivní prožitky a intencionalitu. Na druhou stranu můžeme říct, že je dobře kompatibilní s vědeckým poznáním.

S rozvojem počítačů můžeme spojovat rozvoj funkcionalismu, který vychází z podobnosti fungování počítačů a našich mozků, kdy se mentálním procesům přisuzuje podobný status jako počítačovým programům. Ty mohou být realizovány různě na variabilním sestavení hardwaru a podobně naše mysl může být realizována různými nositeli, přičemž není bezpodmínečně nutné, aby to byl právě mozek, kdo ji realizuje.

Ve dvacátém století se objevily i teorie, které mentální sféru zcela odsunuly mimo poznatelnou oblast. Obecně můžeme mluvit o eliminativismu, který zcela odmítá hovořit o mentálních entitách (případně odmítá mluvit o fyzikálních entitách), tedy uznává pouze jednu oblast našeho poznání, a to buď fyzikální, nebo mentální. Podobně epifenomenalismus tvrdí, že mentální fenomény jsou sice zapříčiněny fyzikálními entitami, nicméně mentální dále nijak neovlivňuje fyzikální sféru a je zcela kauzálně impotentní.

1.1.2 Mentální kauzalita

Otázka, jakým způsobem je možné, aby naše mysl ovlivňovala okolní svět a vstupovala s ním do kauzálních vztahů, citelně zasáhla už substanční dualismus Descarta. Ať už jsme stoupenci kterékoliv psychofyzikální teorie, představuje kauzální působení mentálních entit na fyzikální problém.

Zcela intuitivně toto působení předpokládáme. Jestliže pocítíme bolest, snažíme se bolesti zbavit a odstranit příčinu této bolesti. Když nás něco svědí, poškrábeme se. Je pro nás naprosto přirozené předpokládat, že jsme jednajícími agenty ve světě, a tudíž se domníváme, že naše mysl ovlivňuje chování a jasně se manifestuje ve světě. Je skutečně těžké představit si, že veškeré naše jednání řídí pouze mozek a naše mysl má podřadnou roli, takže by do kauzálních vztahů nevstupovala. A pokud naše mysl hraje skutečně jen podřadnou roli bez kauzální role, pak existuje velká propast mezi tím, co děláme, a tím, co si myslíme.

Otázka mentální kauzality je tak vlastně ústřední otázkou filozofie mysli, protože popsání vztahu mysli a těla znamená popsat, jakým způsobem jsou tyto dvě složky v kauzálním vztahu. A odpověď na tuto otázku ovlivňuje zásadním způsobem i etické problémy morální zodpovědnosti a svobody vůle.

V této práci se budu v jedné kapitole věnovat právě otázce mentální kauzality, která vystoupila i v souvislosti s konceptem supervenience.

1.1.3 Internalismus a externalismus

Snad nejvýznamnějším problémem současné filozofie mysli je spor o obsah našich přesvědčení a dalších intencionálních stavů. V této oblasti jsou dva směry, na jedné straně internalismus (nebo také individualismus), na straně druhé

externalismus (nebo antiindividualismus). Internalismus říká, že naše mentální vztahy jsou určovány „zevnitř“ každého jedince, na základě vnitřních vlastností našich mozků. Na jejich vysvětlení není zapotřebí zkoumat nějaké vnější vlastnosti. Oproti tomu externalismus dává zcela zásadní roli vnějšímu světu i při určování našich vnitřních stavů. Jestliže chceme pochopit obsah našich přesvědčení, tužeb a dalších intencionálních stavů, musíme je určit na základě vztahu k vnějším předmětům.

1.1.4 Fyzikalismus

Jedním z problémů v současné filozofii myslí je i problém materialismu, resp. fyzikalismu. Je otázkou, zda existuje nějaký rozdíl mezi materialismem a fyzikalismem,⁵ pro potřeby této práce ale nepovažuji za nutné nějaké rozlišení provádět, proto můžeme tyto názvy považovat za synonymní. V dalších kapitolách však budu užívat především termín fyzikalismus, jelikož se domnívám, že není tak zasažen ideologickými a historickými konotacemi jako materialismus.

Fyzikalismus obecně je tvrzení, které říká, že vše, co skutečně existuje, musí být nějakým způsobem fyzické. Nepopírá, že ve světě existují entity, jejichž povaha je biologická, chemická, morální apod., pouze požaduje, aby i tyto stavy byly nakonec nějakým způsobem převoditelné na fyzikální skutečnosti. Mezi hlavní principy, které obvykle vymezují fyzikalismus, patří princip kauzální uzavřenosti.

Princip kauzální uzavřenosti fyzikální domény sám o sobě nemusí znamenat, že všechno ve světě je fyzické a nic jiného neexistuje. Týká se pouze kauzálních řetězců v rámci fyzické domény, což ale neznamená, že nejsou nějaké jiné, nezávislé

⁵ HŘÍBEK, 2008, s. 13 – 17.

domény, ve kterých funguje jiná kauzalita. Je možné, že takové oblasti existují a fyzikalismus je v tomto ohledu může tolerovat, pokud si nebudou klást nároky na vstup do kauzálních vztahů v rámci fyzikální domény. Imateriální duše může existovat, ovšem pouze pokud se nachází v nějaké paralelní doméně, která neinteraguje s fyzikální doménou.⁶

Někteří autoři hovoří o tzv. supervenientním fyzikalismu, který je považován za minimální definici fyzikalismu. Supervenience v tomto smyslu říká, že pokud je nějaký předmět (či svět) přesným duplikátem jiného, musí být duplikátem ve všech ohledech, to znamená ve všech biologických, morálních či mentálních ohledech. Všechny tyto vlastnosti jsou vázané na fyzikální podobu světa. Každý, kdo se chce považovat za fyzikalistu, tak musí přijímat minimálně takovouto definici.⁷

Být fyzikalistou nutně neznamená být také redukcionistou. Ve skutečnost je nereduktivní materialismus poměrně vytouženou formou fyzikalismu a právě otázka supervenience může představovat jednu z argumentačních linií, jak obhájit existenci neredukovatelných entit ve fyzikalistickém vesmíru. Proto se otázkou nereduktivního materialismu budu zabývat v jedné z posledních kapitol.

1.2 Co je supervenience?

Termín supervenience je odvozen z latiny, kde slovo „*super-*“ znamená být nad něčím, na něčem, a sloveso „*venire*“ znamená stávat se, přicházet, dojít. Mimo filozofický diskurz se toto slovo občas vyskytuje ve spojení s časovým posunem, kdy znamená, že se věc děje jako něco nového nebo nečekaného. Ve filozofii se

⁶ KIM, 2007, s. 16.

⁷ KIM, J. *Mind in a Physical World: An Essay on the Mind-Body Problem and Mental Causation*. Cambridge: MIT Press, 2000, s. 15.

nepoužívá ve spojení s časovým prvkem, naopak znamená spíše něco, co se věc děje zároveň s něčím jiným, že je nějakou věcí zakotveno nebo podloženo.⁸

Vývoj psychofyzických teorií ve dvacátém století (ale i předtím) stále směřoval k materialismu, resp. fyzikalismu, tedy všechny významné teorie vysvětlující psychofyzický problém se ztotožnily s tvrzením, že primární je fyzická materie našeho mozku, od které se odvíjí změny v mentálním stavu. Někteří teoretikové se dokonce rozhodli zcela eliminovat problém mentální sféry.

Zvláštní status mezi těmito různými přístupy k psychofyzickému problému má supervenience. Supervenenci můžeme předběžně definovat jako vztah závislosti mentálního na fyzikálním, kdy pokud má určitý předmět stejné fyzikální vlastnosti jako jiný předmět, pak mají oba i stejné mentální vlastnosti. Zařazení supervenience mezi reduktivní či nereduktivní přístupy ve filozofii mysli je poněkud problematické.

Nosek ji považuje za slabší verzi psychofyzické identity, která v zásadě tvrdí, že redukce mentálního na fyzikální je možná, ovšem za současné míry poznání to není přímo možné a je proto nutné počkat na pokrok v oblasti porozumění mozku, aby bylo možné přijít s takovými překlenovacími zákony (*bridge laws*), které dokážou vysvětlit fungování naší mysli v závislosti na fungování mozku.⁹

Na druhou stranu může být supervenience formulována tak, že odmítne principiální možnost redukce mentálního na fyzikální a vyloučí existenci takových zákonů, které by to umožnily. Tím pádem by pak představovala přístup zcela nereduktivní a směřovala by spíše k nějaké formě dualismu. Rovnováha mezi

⁸ HORGAN, T. From Supervenience to Superdupervenience: Meeting the Demands of a Material World. *Mind*. October 1993, vol. 102, no. 408, s. 555.

⁹ NOSEK, 1997, s. 177.

takovými zákony, které dokážou asymetrickou závislost mentálního na fyzikálním, aniž by umožňovaly redukci mentálního na fyzikální, představuje jeden z problémů, které supervenienci provází. V této práci se proto zaměřím na tento dvojznačný status superveniencie a pokusím se vysvětlit, co z těchto definic superveniencie plyne.

Konečně je zapotřebí zmínit ještě jeden fakt. Přestože je superveniencie poměrně známá a diskutovaná v rámci filozofie mysli i mimo ni, například v souvislosti s fyzikou, v obvyklých průvodcích po diskuzích ve filozofii mysli se s ní prakticky nesetkáme. Není to proto, že by nebyla dostatečně vysvětlující a přínosná, nebo byla příliš složitá. Důvodem je zřejmě to, že nemusí vytvářet nějaký vlastní specifický přístup k povaze mysli, ale že může být součástí mnoha výše zmíněných přístupů. Vůbec nemusí odpovídat na otázku „Co je mysl?“ – odpověď může přenechat např. epifenomenalismu nebo anomálnímu monismu – ale může odpovídat jen na otázku „Jakým způsobem a s jakou nomologickou platností jsou propojeny mentální a fyzické stavy?“

1.3 Morální superveniencie

Teorie superveniencie se nezrodila na půdě filozofie mysli, ale v rámci debaty o povaze morálky, či spíše o povaze morálních predikátů, jako je například pojem „dobrý“ (good). Obvykle bývá za autora superveniencie v otázce morálky považován G. E. Moore, ve skutečnosti ale tento termín nepoužíval; ten filozoficky osvětlil, až R. M. Haare, který z Moora vycházel. Ve známé a často citované pasáži, která slouží jako základ spojování Moora se superveniencí, stojí:

Pokud daná věc vlastní nějaký druh vnitřní vlastnosti v určitém stupni, pak nejenže stejná věc jí musí také vlastnit za všech okolností a ve stejném stupni,

ale také cokoliv přesně jako ta věc ji musí vlastnit za všech okolností a ve stejném stupni.¹⁰

Moore měl tímto tvrzením na mysli, jak N. Zangwill dokazuje, že si právě toto myslíme o morálních vlastnostech a že to vztahujeme na všechny morální vlastnosti.¹¹ Tato morální supervenience se pak odlišuje od způsobu, jakým supervenují jiné fyzikální vlastnosti. Můžeme tak zachytit i vztah mezi makro- a mikro-vlastnostmi, jako je u fyzikálních předmětů tvrdost nebo skupenství. Vztah, jaký nacházíme mezi makrovlastnostmi předmětů a jejich molekulární bází, je ale podle Moora odlišný od způsobu, jakým jsou morální vlastnosti závislé na fyzikálních vlastnostech. U fyzikálních vlastností se jedná o esenciální vztah zjišťovaný aposteriorně.¹² Příkladem může být voda, která je za normálních podmínek tekutá. Tato tekutost mohla být vysvětlena na základě vazeb mezi molekulami vody. Teprve s rozvojem chemie a fyziky byl objeven molekulární vzorec vody (H₂O). V době před tímto objevem mohla být voda tvořena prakticky čímkoliv, nemusela mít žádnou strukturu nebo mohla být jedním ze základních živlů. Teprve prozkoumání molekulární struktury vody mohla být stanovena také souvislost mezi ní a tekutostí.¹³

Morální supervenience je naproti tomu apriorní a není to esenciální vazba.

Jak Zangwill argumentuje, můžeme uznat bolest za něco morálně špatného. Jenže i

¹⁰ „...if a given thing possesses any kind of intrinsic value in a certain degree, then not only must the same thing possess it, under all circumstances, in the same degree, but also anything exactly like it, must, under all circumstances, possess it in exactly the same degree.“ MOORE, G. E. *Philosophical Studies*. New York: Harcourt, Brace & Co. Inc, 1922, s. 261.

¹¹ ZANGWILL, N. Moore, *Morality, Supervenience, Essence, Epistemology*. *American Philosophical Quarterly*. April 2005, vol. 42, no. 2, s. 126.

¹² *Ibid.*, s. 126.

¹³ ZANGWILL, 2005, s. 128.

když je bolest špatná, není to součástí její povahy. Stejně tak podstata špatnosti nespočívá v bolesti, i když s ní může souviset.¹⁴

R. M. Haare pak rozvíjel Moorovu úvahu ve vztahu k užívání slova „dobrý“. Jeho příklad začíná nejdříve použitím termínu „dobrý“ při popisu obrazu, kdy dobrý odkazuje na kvalitně provedenou uměleckou práci. Představme si situaci, že by existoval nějaký jiný obraz, který by byl kopií toho původního obrazu, a nebylo by možné přesně rozlišit, který je kopií a který originálem. Jak bychom pak dokázali vysvětlit, jak je možné tvrdit, že je jeden obraz dobrý a druhý ne? Obzvláště když jsou ty obrazy stejné natolik, že je nedokážeme rozlišit? Abychom to mohli tvrdit, museli bychom najít mezi obrazy nějaký rozdíl, který jeden činí dobrým a ten druhý ne.¹⁵ Tento příklad pak Haare rozvíjí na příkladu sv. Františka:

Předpokládejme, že řekneme ‚Sv. František byl dobrý muž‘. Je logicky nemožné říct toto a zároveň předpokládat, že by zde mohl být nějaký jiný muž v naprosto stejných podmínkách, který se choval tím samým způsobem, ale který by se lišil od Sv. Františka tím, že by nebyl dobrým mužem.¹⁶

Supervenience morálních vlastností na jiných vlastnostech tedy zachycuje specifický vztah závislosti, který nevzniká pouze mezi jednotlivými vlastnostmi, ale spíše mezi skupinami vlastností. To znamená, že nestačí, aby daná osoba vlastnila nějakou fyzickou vlastnost, ze které by vyplývalo, že má určitou morální vlastnost. Spíše nějaká osoba musí mít vícečlennou skupinu vlastností, které pokud je má i jiná osoba, mají také stejné morální vlastnosti.

¹⁴ Ibid., s. 127.

¹⁵ HARE, R. M. *The Language of Morals*. Oxford: Oxford University Press, 1991, s. 83.

¹⁶ Suppose that we say „St. Francis was a good man.“ It is logically impossible to say this and to maintain at the same time that there might have been another man placed exactly in the same circumstances as St. Francis, and who behaved in exactly the same way, but who differed from St. Francis in this respect only, that he was not a good man.“ HARE, 1991, s. 145.

Supervenience má širší uplatnění, než by se mohlo zdát. Ve skutečnosti vypadala tato koncepce tak nadějně, že ji převzali i badatelé v přírodních vědách a rovněž filozofové v různých oblastech zkoumání. Vědecké ani etické používání tohoto pojmu není předmětem této práce, několikrát však ještě bude zmíněno.

2. Druhy supervenience

Supervenience může být definována relativně jednoduše, protože její základní heslo zní v zásadě takto: „žádný mentální rozdíl bez fyzikálního rozdílu“. Supervenience stanovuje vztah závislosti mezi mentálním a fyzikálním (obecně stanovuje vztah závislosti mezi kterýmikoliv dvěma sadami vlastností). Znamená to tedy, že dva objekty, které se neliší v žádném fyzikálním ohledu, se neliší ani v mentálních ohledech, a pokud dojde k nějaké změně ve fyzikálních vlastnostech daného objektu, změní se také jeho mentální vlastnosti. Aby bylo možné rozebrat tento vztah, uvažujme o supervenenci ve vazbě na možné světy, tedy se ptáme na nutnost či nahodilost supervenientních vztahů a posuzujeme, zda se týkají pouze individuí v daném světě, nebo se týkají světů jako celku.

Při bližší analýze můžeme rozlišit tři základní druhy, které se liší s ohledem na svou modální platnost. Ke třem původním definicím, totiž slabé, silné a globální, můžeme připojit ještě lokální (regionální) supervenenci. Různé koncepty těchto vztahů spolu sice souvisejí, nicméně není možné říct, že by globální supervenience znamenala také silnou supervenenci, jak to původně tvrdil Kim,¹⁷ který ale toto své tvrzení v dalších textech opravil.¹⁸ Kvůli některým problémům, které budou rozebrány, se může hovořit o silné globální a slabé globální supervenenci.

2.1 Slabá supervenience

Nejprve se tedy budu zabývat slabou supervenencí, protože zřejmě nejvíce vychází z pojetí morální supervenience a představuje prakticky nejjednodušší formu.

¹⁷ KIM, J. Concepts of Supervenience. *Philosophy and Phenomenological Research*, December 1984, vol. 45, no. 2, s. 158.

¹⁸ KIM, J. „Strong“ and „Global“ Supervenience Revisited. *Philosophy and Phenomenological Research*, December 1987, vol. 48, no. 2, s. 315 – 326.

Kim stanovil dvě sady vlastností: A a B, na základě kterých definoval slabou supervenienci následovně:

„A slabě supervenuje na B pouze a jen pokud nutně pro každé x a y platí, že y a x sdílejí všechny vlastnosti v B, pak x a y sdílejí všechny vlastnosti v A – to znamená, že nerozlišitelnost s ohledem na B znamená nerozlišitelnost v ohledu na A.“¹⁹

„A“ jsou supervenientní vlastnosti a „B“ představuje supervenientní bázi, tedy v našem případě A jsou mentální vlastnosti, a B představují subvenientní fyzikální vlastnosti, které mentální vlastnosti zakládají. Co z toho plyne pro vztahy mezi A a B pak přiblížím v následujícím příkladu, ve kterém pro přehlednost a jednoduchost reprodukuji původní Kimův postup za využití morálních vlastností:

Sada vlastností A obsahuje vlastnost být dobrým člověkem (D) a sada B obsahuje vlastnosti být odvážný (O), laskavý (L) a čestný (Č). Tyto vlastnosti podrobuje uzavřenosti ve smyslu operací v booleanovské abecedě (*Boolean closure property*), což znamená, že každý objekt může mít buď vlastnost být odvážný (O), nebo ji absentuje, a mohli bychom tak říci, že má vlastnost nebýt odvážný ($\sim O$). Tento předpoklad je poněkud kontroverzní, protože vede k triviálním, až absurdním popisům objektů.²⁰ Prakticky všechny myslitelné vlastnosti, které objekt postrádá, můžou být takto vyjádřeny. Máme-li dva identické hrnky, můžeme říct, že se neliší v tom ohledu, že ani jeden není telefon. Pro celkový pohled na supervenienci to ale nepředstavuje příliš závažný problém. Takové vlastnosti můžeme ignorovat, neboť

¹⁹ „A weakly supervenes on B if and only if necessarily for any x and y if x and y share all properties in B then x and y share all properties in A – that is, indiscernibility with respect to B entails indiscernibility with respect to A.“ KIM, 1984, s. 158.

²⁰ SEAGER, W. E. Weak Supervenience and Materialism. *Philosophy and Phenomenological Research*, June 1988, vol. 48, no. 4, s. 698.

představují jen trivialitu, která nevytváří žádný rozdíl mezi dvěma skupinami vlastností.

Pokud dále stanovíme, že A slabě supervenuje na B, pak z toho můžeme vyvodit, že pokud nějakí dva lidé sdílejí vlastnosti v B, tedy jsou odvážní a laskaví, ale nejsou čestní, pak musejí být buď oba dobrými lidmi, nebo ani jeden z nich není dobrým člověkem. A pokud jeden z nich je dobrým a druhý ne, pak musí existovat ještě nějaká jiná vlastnost v B, která je odlišuje.²¹ V tomto Kimově příkladu jsou vlastnosti, které můžeme najít v B uzavřené – mluví o maximální sadě B-vlastností (*B-maximal properties*), což jsou uzavřené a předdefinované skupiny vlastností, které může objekt mít. Existuje jen několik variant, jaké vlastnosti může sada B obsahovat. Tedy nějaký člověk s B vlastnostmi může být odvážný, laskavý i čestný (O & L & Č), jen odvážný, laskavý, ale nečestný (O & L & ~Č) anebo nemusí mít ani jednu vlastnost (~O & ~L & ~Č). Samozřejmě existuje ještě několik dalších variant v tomto příkladu. V reálném světě, či v sofistikovanějších případech samozřejmě nemůžeme dojít k takovéto uzavřenosti a je třeba uvažovat o nekonečné konjunkci či nekonečné disjunkci.²² V případě booleanovské abecedy a nekonečné konjunkce to znamená, že pokud bychom chtěli popisovat nějaký objekt, mohli bychom jej popsat pomocí nekonečné konjunkce vlastností, které objekt nemá.

Kim pak dospívá ke třem zásadním problémům, ke kterým takové pojetí slabé supervenience vede, a ukazuje, že pojetí slabé supervenience je příliš slabé na

²¹ KIM, 1984, s. 158.

²² Ibid., s. 159.

to, abychom z něj mohli vytěžit žádoucí filozofické závěry, tedy platnost fyzikalismu.²³ Tyto tři problémy jsou následující:

(a) V tomto světě je každý, kdo je odvážný, laskavý a čestný dobrým člověkem. Ale v jiném možném světě není žádný takový člověk dobrý a ve skutečnosti by byl takový člověk zlým.

(b) Podobně v našem světě je dobrý každý, kdo je odvážný, laskavý a čestný, ale v jiném světě, ve kterém by byly tyto vlastnosti distribuovány tímto způsobem, by žádný člověk nebyl dobrý.

(c) V jiném možném světě každý, kdo má, nebo nemá tyto charakterové vlastnosti, je dobrý.²⁴

Tyto problémy jsou důsledky toho, že slabá supervenience vyžaduje, aby dva objekty se stejnými subvenientními vlastnostmi měly stejné supervenientní vlastnosti pouze v tomto světě. Nepožaduje, aby to tak platilo pro všechny možné světy. Můžeme si tedy představit, že v aktuálním světě je stanoveno, jaký musí být mozek, aby na jeho struktuře a vlastnostech supervenovala mysl. Ovšem to je nahodilé pro tento svět. V nějakém jiném světě by bylo možné, aby stejný mozek neměl vůbec žádnou mysl a naopak měly mysl objekty, které ji v našem světě postrádají, anebo by mysl v takovém světě vůbec nebyla přítomná. Zcela ve shodě se slabou supervenencí tedy je, že dva světy, které jsou ve všech fyzikálních ohledech nerozlišitelné (tedy fyzikální kopie), se zcela zásadně liší v supervenientních mentálních vlastnostech. To zcela určitě nepostačuje obecným

²³ KIM, J. Supervenience, Determination, and Reduction. *The Journal of Philosophy*, November 1985, vol. 82, no. 11, s. 617.

²⁴ KIM, 1984, s. 159.

nárokům na vztah závislosti nebo determinace, protože slabá supervenience v sobě nenese dostatečnou modální sílu.²⁵

Ve skutečnosti je možné rozeznat dva druhy interpretace tohoto Kimova pojetí slabé supervenience. První slabší, nám říká, že objekty, které mají stejné vlastnosti v B, jsou nerozlišitelné v ohledu na vlastnosti A, ale tento vztah platí pouze v tomto světě. V jiných světech nemusí žádný (supervenientní ani jiný) vztah mezi vlastnostmi A a B vůbec existovat. Druhá interpretace říká, že A supervenuje na B ve všech možných světech, pouze nemusí platit žádný specifický druh supervenientního vztahu, tedy D supervenuje na vlastnostech O v jednom světě, ale v jiném světě supervenuje $\sim D$ na O.²⁶

Určitou slabinou v tomto uvažování je skutečnost, že Kim v popisu skupiny stanovuje jednoduché vlastnosti, takže můžeme mluvit o tom, že každá supervenující vlastnost má nějakou subvenientní vlastnost, ke které se vztahuje, a de facto tím umožňuje principiální redukci. Obzvláště v případě mentálních vlastností ale situace není tak jednoduchá, protože vzhledem k např. argumentu mnohonásobné realizovatelnosti není možné nalézt nějaký jednoduchý neurální stav, který by se dal korelovat s mentální manifestací.²⁷ Na druhou stranu je možné uvažovat o tom, že pokud nějaký organismus, jakkoliv složitý, projevuje stejné chování (behavior), pak je přirozené předpokládat, že nějaký jiný organismus se stejným chováním má i stejné neurální vlastnosti.²⁸

Definujeme-li superveniaci pouze ve slabém smyslu, docházíme k tomu, že tyto vztahy jsou drženy pouze v jednom z možných světů a tím pádem jsou prakticky

²⁵ Ibid., s. 160.

²⁶ SEAGER, 1988, s. 699.

²⁷ Ibid., s. 698.

²⁸ KIM, 1984, s. 163.

nahodilé. To určitě nepostačuje, když chceme dojít k významu mentálních vztahů, protože v jiných možných světech by mentální vlastnosti mohli být distribuovány tak odlišným způsobem, že by mentální nemělo žádný závazný vztah. Proto se do definice supervenience zavádí modální operátory. Kim požaduje univerzální platnost supervenientního vztahu, protože se domnívá, že materialismus je taková doktrína, která se dožaduje platnosti svých zákonů ve všech možných světech.²⁹

Tento nárok, totiž nutná platnost materialismu, se však dá snadno kritizovat. Můžeme ho totiž považovat za platný, je však obtížné říct, že musí být nutně platný. Naopak spíše vypadá jako něco, co se považuje za platné na základě našich empirických výzkumů, vždyť po dlouhou dobu se na svět nahlíželo radikálně odlišným způsobem a předpokládala se existence celé řady nemateriálních a neredukovatelných entit.³⁰ Ani zavedení modálních operátorů tak úplně nevyřeší problém slabé supervenience.

2.2 Silná supervenience

Aby byla supervenience úspěšnější a mohla nám říci více o povaze supervenientních fenoménů, je nutné ji nějakým způsobem posílit. Kim definuje silnou supervenience následovně:

A silně supervenuje na B tehdy a jen tehdy, pokud *nutně* pro každé x a každou vlastnost F v A platí, že když x má vlastnost F, pak když je vlastnost G v B taková, že x má G, pak *nutně* platí, že každé y má G, tak má i F.³¹ Definice odpovídá slabé supervenience, kromě druhého použití slova „nutně“. Z toho plyne, že silná

²⁹ KIM, 1984, s. 160. a SEAGER, 1988, s. 701.

³⁰ SEAGER, 1988, s. 701.

³¹ KIM, 1984, s. 165.

supervenience implikuje slabou. Abychom tuto definici poněkud zjednodušili, můžeme ji zapsat i takto:

Vlastnost A silně supervenuje na vlastnostech B tehdy a jen tehdy, jestliže pro světy w_1 a w_2 a individua x ve w_1 a y ve w_2 platí, že pokud x ve w_1 je nerozlišitelné v ohledu k B od y ve w_2 , pak x ve w_1 je nerozlišitelné v ohledu na A od y ve w_2 .

Rozdíl od slabé supervenience je především v síle modálních operátorů. U slabé supervenience bylo možné, aby v možných světech existoval jedinec nebo objekt, který by měl stejné vlastnosti, ale přeci na nich v různých možných světech supervenovaly jiné vlastnosti. Silná supervenience nám zaručuje, že pokud máme nějakého jedince, který má nějakou kombinaci vlastností (vzhledem k předchozímu příkladu můžeme říct, že je laskavý a čestný, ale není odvážný ($\sim O \& L \& \check{C}$), a tvrdíme o něm, že je dobrým (D) člověkem, pak platí, že pokud v nějakém možném světě bude jedinec, který má stejné vlastnosti, pak není možné, aby také nebyl dobrým člověkem (vždy platí $D = \sim O \& L \& \check{C}$).

To ještě nevylučuje, aby vlastnost D neměla více supervenientních bází (*Alternative supervenience base*) – Kim říká, že může existovat i nějaký jiný dobrý člověk (mít vlastnost D), který by ovšem byl odvážný a čestný, ale nebyl laskavý ($D = O \& \sim L \& \check{C}$).³² Proto mluví o minimální bázi pro supervenience.

Pokud nějaká vlastnost má minimální bázi, pak to znamená, že pokud objekt nemá alespoň některé dostačující vlastnosti, pak není možné, aby měl danou supervenující vlastnost. Můžeme také uvažovat o maximální bázi pro supervenience, což by znamenalo, že vlastnost být dobrým člověkem (D) supervenuje na nekonečné

³² KIM, 1984, s. 165.

maximální bázi vlastností (L & Č &... & n). To by ale zahrnujlo i spoustu nesouvisejících popisů a vlastností (jako výška člověka, věk atd.), což není pro stanovení supervenience D důležité.³³

Kim pak ještě zdůrazňuje význam slova „nutně“, použitého v definici silné supervenience. Objevuje se tam dvakrát a Kim sám říká, že oba významy můžeme chápat buď jako logickou nebo metafyzickou nutnost, ale pro náš případ psychofyzické supervenience připadá v úvahu i to, chápat první výskyt jako metafyzickou nutnost a druhý jako nomologickou nutnost.³⁴

V případě silné supervenience nastává také problém v tom, že by se mohlo jednat o příliš silný vztah. V nějakém možném světě by mohla být látka téměř identická s látkou, jakou máme v aktuálním světě. Všechny její fenomenální projevy by byly stejné jak na makro- tak na mikro-úrovni, ovšem nějaký detail na kvantové úrovni by ji odlišoval od místní látky. Došlo by k tomu, že by tato hypotetická látka byla zcela v jiném vztahu ke svému okolí, na ní závislé supervenující vlastnosti by byly distribuovány úplně odlišným způsobem. V takovém případě by nám ani silná supervenience nebyla ničím přínosná.

Dále řeší Kim problém závislosti a symetričnosti supervenience. Z předchozích poznámek vyplývá, že silná supervenience v sobě zahrnuje slabou supervenience, ale nikoliv naopak. Oba vztahy pak ve své definici nejsou ani symetrické, ani asymetrické, přestože se na ně tak obvykle díváme. Bylo by velmi podivné, kdybychom tvrdili, že fyzikální supervenuje na psychickém. Proto se Kim domnívá, že tato slabá a silná individuální supervenience je jedním z postupů, jak

³³ Ibid., s. 165.

³⁴ Ibid., s. 166.

problém analyzovat, a že vedle toho existuje supervenience, která srovnává celé světy a ze které vyplývá asymetričnost tohoto vztahu.

Jak se zdá, je slabá supervenience skutečně nedostačujícím vztahem mezi dvěma skupinami vlastností. Vzhledem k tomu, že supervenience vlastností není nutná, bylo by možné teoreticky rozšířit pochybnosti tím směrem, že lze vytvořit i v tomto světě dvě skupiny vlastností, které by na sobě supervenovaly dvěma různými způsoby. V teoretické rovině by to nejspíš bylo možné, kdybychom si představili nějaký jiný svět v rámci tohoto vesmíru, který není spojen s tím naším žádným kauzálním či jiným způsobem. V takovém odděleném světě by mohlo dojít k jinému procedurálnímu vývoji a tedy k vytvoření jiného supervenientního vztahu. Právě nahodilá povaha slabé supervenience vedla k zavedení modálních operátorů do její definice.

2.3 Lokální supervenience

Globální a lokální supervenience představují podstatně odlišný druh přístupu. Nejsou přímo propojeny se slabou a silnou supervenencí, i když například Kim si nejprve myslel, že globální automaticky implikuje také silnou supervenenci. Ze silné supervenience můžeme odvodit i lokální:

Jestliže nějaká oblast (region, individuum, svět) má stejné fyzikální vlastnosti v různých možných světech, pak má i stejné vlastnosti mentální.³⁵

Tato verze ovšem není filozoficky příliš diskutována, Kim se o ní nezmiňuje ani ji neuvádí ve svých textech, ale v některých textech na ni lze narazit. Svou roli hraje příbuznost se silnou supervenencí a především to, že globální supervenience nabízí širší možnosti uplatnění a to nejen při aplikaci na psychofyzikální problém.

³⁵ HORGAN, 1993, s. 571.

Do jisté míry je lokální supervenience jen variantou globální. Individuum ve zmíněné definici představuje specifickou oblast (*region*), která musí mít stejné vlastnosti napříč možnými světy, přičemž rozsah této oblasti se může různit. Jestliže stanovíme, že celý svět je takovou oblastí, dostaneme se ke globálnímu pojetí.

2.4 Globální supervenience

Povaha globální supervenience spočívá ve srovnávání celých světů, tedy totality všeho existujícího v rámci možných světů. V případě psychofyzické supervenience tak platí, že pokud jsou dva světy fyzikálně stejné, pak platí, že jsou stejné i mentálně.

Jednoduchá definice tedy může znít takto:

Jakékoliv dva světy nerozlišitelné v ohledu k vlastnostem B, jsou nerozlišitelné v ohledu k vlastnostem A.

Kim se pak domníval, že takové pojetí implikuje i silnou supervenenci, a vytváří tak velmi silnou variantu, přičemž uvádí i příklady, které mají ilustrovat, proč silná supervenience zaručuje také globální a proč by nemohla fungovat globální bez silné supervenience.³⁶

Tento Kimův názor se stal terčem kritiky Bradforda Petrieho, který se ve svém článku postavil nejen proti tomu, aby byly takto úzce propojeny globální a silná supervenience, ale kritizoval i jiný Kimův názor, totiž že silná supervenience zaručuje existenci bikondicionálních zákonů mezi bázovými a supervenientními vlastnostmi.³⁷

³⁶ KIM, 1984, s. 168.

³⁷ PETRIE, B. Global Supervenience and Reduction. *Philosophy and Phenomenological Research*, September 1987, vol. 48, no. 1, s. 119.

Můžeme si představit supervenientní vlastnosti A, které obsahují vlastnost S a subvenientní vlastnosti B, které obsahují vlastnost P. Ve světech w_1 pak můžou existovat následující objekty x a y:

- x má vlastnost P a také S.
- y má vlastnost P a nemá S.

V možném světě w_2 je situace taková, že:

- x má vlastnost P a nemá S.
- y nemá vlastnost P a nemá S.

Silná superveniencie nám říká, že objekty, které se neliší v ohledu B vlastností, se nemohou lišit ani v A vlastnostech. Nicméně v tomto příkladu se x liší ve vlastnosti A (x_1 má vlastnost S, x_2 nemá S), ale neliší se ve vlastnostech B (x_1 a x_2 mají P). Takže nemůžeme předpokládat silnou, ale stále můžeme předpokládat globální supervenienci.³⁸

Příčinou tohoto rozdílu je problém, jakým způsobem jsou determinovány supervenientní vlastnosti. Pokud jsou determinovány individualisticky, znamená to silnou supervenienci, a pokud jsou determinovány holisticky (tedy v pojmech celých možných světů), pak se může jednat o supervenienci globální.

Tuto myšlenku Kim opustil, když na základě kritiky dospěl ke zjištění, že je možné vytvořit příklad, kdy sice je vyloučena silná, ale nikoliv globální superveniencie. Konkrétně uvádí toto:

³⁸ Ibid., s. 121.

Uvažte dva světy, w_1 a w_2 , každý se dvěma individui a a b. Ve w_1 má individuum a vlastnost G a F, a individuum b má vlastnost G. Ve w_2 má individuum a vlastnost G, ale ne F a b nemá vlastnost G.³⁹

Kim tento příklad a z něj plynoucí závěry považuje za zásadní kritiku toho, že supervenience může přinést nějaký vztah závislosti nebo determinovanosti, protože umožňuje přijít s celou řadou variant možných světů, kde platí globální, ale nikoliv silná supervenience. Dochází k tomu, že globální supervenience nejenom že neobsahuje silnou, ale dokonce ani slabou supervenience. O slabosti globální supervenience pak svědčí jiný Kimův příklad, který ve svých pracích často uvádí: Když hovoříme o fyzikální nerozlišitelnosti dvou světů, má to znamenat, že každý atom či elementární částice je v obou možných světech na stejném místě. Nicméně kdybychom v jednom světě provedli malou úpravu, stačilo by posunout jediný atom kdesi ve vesmíru, světy by už nebyly fyzikálně nerozlišitelné a mohlo by v nich dojít k jakékoliv distribuci mentálního vůči fyzikálnímu. Mentální sféra by se v takovém světě nemusela vůbec vyskytovat, a to pouze v důsledku zanedbatelné fyzikální změny a na základě toho se globální supervenience stává prakticky triviální záležitostí.

Skutečně by z toho ale mělo plynout, že globální supervenience je příliš slabý vztah pro materialismus, či spíše pro vztah závislosti, který podmiňuje přijetí materialismu? Zřejmě ne. Kdybychom totiž řekli, že distribuce mentálních vlastností může být po změně jednoho atomu velmi odlišná, vytvořili bychom tím vlastně jen

³⁹ KIM, 1987, s. 318.

jiný vztah závislosti – závislost celé mentální sféry na jednom odkloněném atomu kdesi v kosmu.⁴⁰ A to je rozhodně vztah závislosti, který je nanejvýš podivný.

Příklad, který uvádí Petrie pro ilustraci neekvivalentnosti silné a globální supervenience se stal terčem kritiky Paula a Sidera, kteří sice také souhlasili s tím, že tyto dva druhy supervenience není možné považovat za ekvivalentní, ale dokazovali to pomocí jiného argumentu. Petrieho argument totiž platí, pokud uvažujeme pouze o zmíněných dvou světech w_1 a w_2 , to však podle nich nevyčerpává celý logický prostor, a tudíž to nemůžeme považovat za univerzálně platné.⁴¹ Abychom mohli určit, zda se skutečně jedná o obecně platnou tezi, museli bychom dokázat, že ve všech možných světech, které můžeme konstruovat, platí neekvivalence mezi silnou a globální supervenencí.

Ve svém vlastním důkazu neekvivalence silné a globální supervenience proto Paull a Sider vychází z pozice externalismu. Tvrdí, že mentální vlastnosti nemohou vycházet pouze z vlastní povahy jejich nositelů, ale jsou také určovány vnějším prostředím. Ve stejném duchu pak kritizují Kimův argument odkloněného atomu, který je příliš vzdálený naší mentalitě na to, aby dokázal vytvářet rozdíl u mentálních vlastností závislých na svém okolí. Docházejí k závěru, že Kimův uvažovaný příklad je buď nemožný, anebo vytváří onen podivný vztah závislosti celé mentální sféry na jednom osamoceném atomu kdesi ve vesmíru, a přiklánějí se jednoznačně na stranu nemožnosti myšleného příkladu.⁴² Kdybychom totiž nepřijali tuto možnost, vedlo by to k absurdním závislostem vlastností na jednotlivých atomech.

⁴⁰ PAULL, C. R.; SIDER, T. R. In Defense of Global Supervenience. *Philosophy and Phenomenological Research*. December 1992, vol. 52, no. 4,

⁴¹ Ibid., s. 839.

⁴² Ibid., s. 845.

Určitě bychom neměli jednoduše přijmout tezi, že svět, který se od našeho liší fyzikálně jen malým způsobem, by se mohl lišit radikálně odlišnou distribucí vlastností. Proto i Kim připouští vylepšení globální supervenience takovým způsobem, aby zůstala zachována podobnost distribuce, pokud by světy byly rozlišitelné jen nějakým drobným detailem, obzvláště pokud by takový detail nemohl, alespoň z intuitivního pohledu na problém, ovlivnit distribuci vlastností v tomto světě.⁴³

Jistě se jedná o relativně intuitivní řešení tohoto problému. Pokud stanovíme, že supervenientní vlastnosti se mají lišit úměrně tomu, jak se liší vlastnosti na kterých supervenují, můžeme držet alespoň nějaké zdání závislosti. Globální supervenience, postavená na takovémto základu podobnosti, pak neimplikuje silnou supervenenci, a to dokonce platí i obráceně,⁴⁴ jelikož v případě mentálního musíme principiálně předpokládat, že i malý rozdíl v neurálních stavech může mít velký vliv na mentální stavy.

Problémem však zůstává exaktnost takové úpravy. Je velice obtížné formalizovat, k jaké změně v distribuci vlastností by mohlo dojít, resp. jaká je minimální potřebná fyzikální změna, aby se mohla změnit i distribuce vlastností.⁴⁵ Je totiž třeba připustit, že když se na problém podíváme z hlediska vývojového, pak kdyby došlo k nějaké malé změně, která by se přímo týkala oblasti konstituující mentální sféru, mohlo by dojít k rozsáhlým změnám v distribuci mentálních vlastností.

⁴³ KIM, 1987, s. 325 a STALNAKER, R. Varieties of supervenience. *Noûs*, 1996, vol. 30, s. 230.

⁴⁴ KIM, 1987, s. 326.

⁴⁵ STALNAKER, 1996, s. 230.

McLaughlin hovoří o globální supervenenci tak, že nemluví o tom, že světy musí být stejné po fyzikální stránce, ale o tom, že pokud je stejná distribuce A-vlastností, pak musí být stejná i distribuce B-vlastností. Aby vysvětlil vztah mezi těmito světy exaktně, využívá koncept izomorfismu. Izomorfismus je matematický koncept, který umožňuje zobrazit dvě struktury, ve kterých si jednotlivé prvky vzájemně odpovídají co do své pozice i vztahu k ostatním. Definuje pak slabou a silnou globální supervenenci:

Silná globální supervenience vlastností: A vlastnosti globálně supervenují na B vlastnostech, pokud pro každý svět w_1 a w_2 platí, že každý izomorfismus zachovávající B mezi nimi je A zachovávající izomorfismus.

Slabá globální supervenience vlastností: A vlastnosti globálně supervenují na B vlastnostech, pokud pro každý svět w_1 a w_2 platí, že pokud existuje izomorfismus zachovávající B, pak existuje i A zachovávající izomorfismus mezi nimi.⁴⁶

Tak chtěl McLaughlin, ale také jiní autoři, vylepšit globální pojetí supervenience. V případě, že není možné stanovit slabou ani silnou individuální supervenenci, pořád mohla být takto zajištěna globální supervenience. Problémem však může být už to, že v literatuře se s izomorfskou definicí supervenience nemusíme vůbec setkat a tak nevíme, kterou z těchto definic měl autor na mysli.⁴⁷

⁴⁶ *Strong Global Property Supervenience.* A-properties globally supervene on B-properties =df for any worlds w and w^* , every B-preserving isomorphism between them is an A-preserving isomorphism. *Weak Global Property Supervenience.* A-properties globally supervene on B-properties =df for any worlds w and w^* , if there is a B-preserving isomorphism between them, then there is an A-preserving isomorphism between them. MCLAUGHLIN, B. P. Supervenience, Vagueness, and Determination. *Noûs*, 1997, vol. 31, s. 214.

⁴⁷ MCLAUGHLIN, 1997, s. 214.

Jiným způsobem, jak posílit globální supervenienci, je Shagrirův návrh spojit ji se slabou superveniencí, a vytvořit tak stanovisko, které je přijatelné především pro anti-individualisty. Zatímco slabá supervenience se zabývá pouze vztahem mezi vlastnostmi v rámci jednoho světa, jestliže ji spojíme s globální, dostaneme variantu platnou nejen v rámci tohoto světa, ale i napříč všemi možnými světy.⁴⁸ Protože slabá supervenience vytváří vztahy pouze intra-světsky, je slučitelná jak se striktně nereduktivním, tak s anti-individualistickým přístupem. Jejich spojení totiž zaručuje, že pokud máme dva dvojníky v rámci tohoto světa, jejich mentální obsahy budou stejné, zatímco, když je budeme srovnávat v rámci možných světů, zjistíme, že i v takovém případě se jejich mentální obsahy odvíjejí od jejich prostředí, a tudíž se v závislosti na tom mohou lišit, aniž by narušili supervenientní závislost.

Stanovit, jakým způsobem může nějaký drobný jev ovlivnit konstituci supervenientních vlastností tak není záležitostí filozofické spekulace, nýbrž záležitostí pro konkrétní empirický výzkum, který je ovšem nerealizovatelný.

2.5 Shrnutí

Definice síly supervenience je, jak jsme viděli, poměrně důležitá, protože navzdory jednoduchému a jasnému heslu, „žádné mentální rozdíly bez fyzikálních rozdílů“, můžeme dojít k překvapivě rozdílným důsledkům. To nic nemění na tom, že pokud se v nějaké souvislosti setkáme se superveniencí, je pojmána často intuitivně a bez dalšího vymezení. To je případ Donalda Davidsona, nebo rovněž emergentistů. Pokud je vysloveně zmíněno, o jaký druh se jedná, pak je to většinou globální, která se jeví nejperspektivněji i pro koncept přírodních věd, anebo silná,

⁴⁸ SHAGRIR, O. More on Global Supervenience. *Philosophy and Phenomenological Research*. September 1999, vol. 59, no. 3, s. 699.

kteřá se blíží redukcionistickému pojetí supervenientních entit, nebo konečně nějaká kombinace slabé, silné a globální. Tyto kombinace, nebo pokusy jejich vzájemné propojení a vysvětlení jsou pak už spíše technického rázu, a ačkoliv mohou přinést vysvětlení pro určitý partikulární problém, nemohou poskytnout pronikavě odlišný pohled na celou koncepci supervenience.

Slabá supervenience, ač se nejvíce blíží intuitivnímu pojetí, má nejmenší platnost co se týče nutnosti definovaného vztahu, a umožňuje tak dojít až k překvapivě paradoxním závěrům, jako je ten, že v jiném možném světě nemusí být vůbec přítomno mentální, ačkoliv ve všech fyzikálních ohledech by byl ten svět přesnou kopií našeho.

Osobně bych se klonil spíše k intuitivnímu výkladu supervenience, čímž se ale otevírá prostor pro celou řadu kritik. Proto bude nutné mít na paměti problémy, které byly v této kapitole zmíněny a nezapomínat, kterým konkrétním druhem supervenience se daný autor zabýval. Alespoň za předpokladu, že je možné takovou věc určit.

3. Davidsonův anomální monismus

Mezi filozofy myslí víceméně panuje shoda v tom, že člověkem, který převzal pojem supervenience z oblasti etiky a zavedl ho do diskursu o filozofii myslí, je Donald Davidson.⁴⁹ S ním je ale ve filozofii myslí spojena teorie anomálního monismu, proto se chci v této kapitole zabývat otázkou, jaký je vztah mezi anomálním monismem a superveniencí, zda se jedná o dvě různé teorie, jednu úzce propojenou teorii, anebo zda jsou s anomálním monismem slučitelné jen určité verze supervenience, které jsem popsal v předchozí kapitole.

Anomální monismus je Davidsonův filozofický koncept, kterým se snažil vylepšit teorii psychofyzické identity. Chtěl tak dosáhnout usmíření mezi materialismem (nebo můžeme říct determinismem) a existencí anomálních mentálních událostí, které by umožňovaly, aby člověk měl svobodnou vůli. Právě pro tento aspekt se anomální monismus stal ve své době populární teorií ve filozofii myslí.

Pro anomální monismus jsou zásadní principy, které jsou zdánlivě neslučitelné:

- (1.) Alespoň některé mentální události kauzálně interagují s fyzikálními událostmi.
- (2.) Pokud je zde kauzalita, musí být i striktní deterministický zákon. (Musí být přesně stanoveny příčiny a důsledky, výsledkem tohoto principu by měl být zákon formy $F_1 \rightarrow M_1$, tedy pokud nastane událost F_1 , musí pak nastat událost M_1)

⁴⁹ např. Kim říká, že pojem supervenience použili i britští emergentisté, Davidson zavedl pojem supervenience do debaty o vztahu myslí a těla odehrávající se ve druhé polovině 20. století. KIM, 2000, s. 6.

(3.) Nejsou žádné striktní deterministické zákony spojující mentální a fyzikální události.⁵⁰

Tyto tři principy mají různou úroveň akceptovatelnosti. Teze 1 je zdánlivě nejméně problematická. Vyjadřuje kauzální působení fyzikálních událostí na mentální a zároveň i mentálních událostí na fyzikální.⁵¹ Intuitivně ji přijmeme okamžitě, a ostatně ani Davidson nepovažoval za důležité se k ní nějak podrobněji vyjadřovat, či ji zdůvodňovat. Odmítnutím této teze bychom se dostali ke „kauzálnímu paralelismu“, kdy by vedle sebe existovala mentální a fyzikální sféra, ale vzájemně by se neovlivňovaly, jen by vedle sebe koexistovaly.⁵²

Osobně se domnívám, že přijmout tezi 1 je problematické za předpokladu, kdy bychom se klonili na stranu eliminativismu nebo epifenomenalismu, a nepřiznávali bychom mentální sféře žádnou kauzální činnost.

Druhou tezi Davidson původně také neměl potřebu dále dokazovat, avšak v pozdější revizi svých názorů ji přeci jen rozvinul. Na rozdíl od předchozí teze ji považuji za průkaznější, protože z podobného principu prakticky vychází moderní věda, která se spoléhá na nenahodilé experimentální opakování jevů, takže i „robustní fyzikalista“ by ji zřejmě neměl problém přijmout.

Pro Davidsona byla od začátku nejproblematictější poslední teze, kterou považoval za důležité objasnit okamžitě. Na první pohled je jasné, že se opírá o nějakou doktrínu, kterou bylo nutné obhájit. Davidson se jednoznačně snaží zachránit indeterministickou povahu naší mysli umožňující mu hovořit o svobodné

⁵⁰ DAVIDSON, D. Mental Events. IN DAVIDSON, D. *Essays on Actions and Events*. 2. vyd. Oxford: Clarendon Press, 2001, s. 205-225.

⁵¹ POLÁK, M. *Ke vztahu mentálního a fyzikálního u D. Davidsona*. IN DOSTÁLOVÁ, L.; MARVAN, T. *Studie k filozofii Donalda Davidsona*. Praha: Filosofo, 2009, s. 20.

⁵² POLÁK, 2009, s. 21.

vůli.⁵³ Např. psychologové by zřejmě s touto formulací mentální anomaly nesouhlasili, protože by podkopala jejich úsilí o postižení vnitřního lidského života a technicky by znemožnila zabývat se na skutečně plausibilní bázi psychikou člověka. Davidson sám pak poněkud zmírnil toto tvrzení, když připustil platnost tzv. zákonů *ceteris paribus*.

V pozdější revizi svých názorů totiž připustil, že mohou existovat určité pravidelnosti v oblasti mentální sféry. Připouštěl, že mohou existovat pravdivé věty typu Mx , které platí za předpokladu, že je pravdivá věta Px . Připustil tedy zobecnění takového pravidla v bikondicionální formě jako $(x)(Mx \leftrightarrow Px)$, které umožňuje propojit mentální a fyzikální stavy, nicméně stále tvrdil, že se nejedná o zákon v silném slova smyslu.⁵⁴ Klauzule *ceteris paribus* mají představovat omezené a podmíněné zákony ve slabším slova smyslu, které umožňují fungovat našim teoriím, i když se objeví výjimky nebo stavy, které jsou pro daný problém irelevantní a je zapotřebí je odlišit.⁵⁵ Klauzule *Ceteris Paribus* mohou být užitečné pro různé humanitní vědy, ale ve skutečnosti obsahují možnost skrytých zákonů, takže se možná jedná o striktní zákony, které je ale obtížné odhalit v důsledku přílišné komplexnosti a velkého množství příčin a vzájemně působících důsledků. Každopádně nepředstavují příliš životaschopné řešení mentálního anomalismu.

Zastávat zároveň všechny tři principy je za běžných okolností obtížné, protože vyvolávají kontradikci. Jestliže mentální kauzálně působí na fyzikální a v případě kauzality musí existovat striktně stanovený zákon, pak se zdá, že těmto striktním zákonům musí podléhat i mentální sféra, což je ale v rozporu se třetím

⁵³ Ibid., s. 21.

⁵⁴ KLEE, R. Anomalous Monism, *Ceteris Paribus* and Psychological Explanation. *The British Journal for the Philosophy of Science*. September 1992, vol. 43, no. 3, s. 389-390.

⁵⁵ Přesný význam *ceteris paribus* se může lišit, viz. KLEE, 1992, s. 397 – 398.

principem. Takže v případě, že zde máme dvě události, fyzikální událost F_1 , a mentální událost M_1 , není možné formulovat zákon formátu $F_1 \rightarrow M_1$. Jelikož událost M_1 sama o sobě nemůže být zahrnuta do řetězu kauzality, znamená to, že M_1 musí mít nějakou vlastnost, která by byla fyzikální, aby mohla vstoupit do kauzální interakce s událostí F_1 .

Takže Davidson tvrdí, že neexistují žádné striktní psychofyzické zákony, které by umožňovaly provést přímou redukci mentálního na fyzikální. Na druhou stranu také uvádí, že v zásadě platí teorie psychofyzické identity a že každá událost má fyzikalistický popis, resp. mentální události také musí mít fyzikální vlastnosti, aby mohly vstupovat do kauzálních vztahů.

Mentální sféru Davidson popisuje především v souvislosti s jazykem, kdy prakticky říká, že rozhodujícím faktorem pro zahrnutí nějakého jevu do mentální sféry je jeho popis a slova, která v té dané souvislosti používáme. Když se bavíme o mentálním, nemusí být situace vůbec jednoduchá, co to vlastně mentální je. Jednak se může jednat o intencionální stavy, ale také o vnitřní stavy, které se nijak neprojeví a nelze je ani intersubjektivně popsat. Jak se zdá, ani Davidson si nebyl úplně jistý, co považovat za mentální.⁵⁶ Všimá si však především intencionálních stavů, takže o mentální sféře podle Davidsona mluvíme, když používáme propoziční slovesa, tedy „být přesvědčen“, „věřit“, „vnímat“ atd.⁵⁷

Teoreticky bychom mohli přisoudit primát mentálním popisům, takže bychom za fundamentální považovali mentální sféru a všechny fyzikální události by musely mít mentální vlastnosti. To je samozřejmě protiintuitivní a především podle

⁵⁶ MELCHERT, N. What's wrong with Anomalous Monism? *The Journal of Philosophy*, May 1986, vol. 83, no. 5, s. 268.

⁵⁷ POLÁK, 2009, s. 22.

Davidsona mentální sféra na rozdíl od fyzikální sféry nespĺňuje podmínku kauzální uzavřnosti. Mentální sféra má za prvé holistickou povahu, takže její obsah se nedá postihnout jednoduchým zobecněním, protože na sobě různě komplexně závisí. Za druhé se Davidson domnívá, že mentální sféra je autonomní, protože pouze pomocí mentálních stavů máme možnost popsat jiné mentální stavy.⁵⁸ Fyzikální sféra je kauzálně uzavřená a není možné, aby na fyzikální objekty působilo něco, co samo nemá fyzikální povahu. Tím pádem dokážeme celý svět popsat fyzikálně, a v jeho statické podobě bychom se obešli bez intencionálních popisů.⁵⁹ I z evolučního hlediska je přirozené předpokládat, že se mohli vyvinout živočichové bez jakékoliv mentální stránky, ale je prakticky vyloučeno, že by se mohli vyvinout živočichové bez fyzické podstaty. Proto mluví Davidson o monismu, přičemž všechny věci mají mít fyzikální vlastnosti.⁶⁰

Otázka kauzálního působení je připomínána částí oponentů anomálního monismu. Pokud totiž řekneme, že nějaká mentální událost má mít fyzikální vlastnost, aby mohla vůbec vstoupit do procesu kauzálního působení na okolní svět, stává se vlastně celá mentální sféra nadbytečná. Stačilo by totiž uvažovat jen o fyzikální stránce věci a vůbec se nezabývat mentální sférou – anomální monismus by tak byl pouze variantou epifenomenalismu.⁶¹ Takový závěr je ale překvapivý a dokonce až paradoxní, protože hned první princip anomálního monismu zní, že alespoň některé mentální události vstupují do kauzálních vztahů s fyzikálními.

Melchert reprodukuje příklad, který má sloužit jako ilustrace, proč může anomální monismus sklouznout k epifenomenalismu:

⁵⁸ KLEE, 1992, s. 393.

⁵⁹ MELCHERT, 1998, s. 273.

⁶⁰ Ibid., s. 272.

⁶¹ Ibid., s. 267.

*Když polořím hrušky na trřnici na váhu, ručička váhy ukáže na kilogram. Jedna událost způsobila jinou. Ale v jakém smyslu způsobilo poloření hrušek na váhu pohyb ručičky? Určitě to není tím, ře jsem na váhu položil něco zeleného nebo něco určitého tvaru, ale ve smyslu hrušek majících určitou hmotnost. To znamená, ře ne všechny vlastnosti události jsou příčinou jiné události.*⁶²

Při aplikaci na problém mentálního se dostaneme před otázku: Jestliže mentální událost způsobila fyzikální, působila tato událost ve smyslu mentálním jako mentálním, nebo mentálním jako fyzikálním? Jestliže by působila jakořto mentální, znamenalo by to, ře existují přesné zákony, v jejichř rámci může působit.⁶³ To je ale v rozporu se třetím principem. Kdyby mentální působilo ve smyslu svých fyzikálních vlastností, mentální sféru bychom museli brát jako epifenomenální. Řešení může nabízet přesněřší vymezení toho, co Davidson myslí různými popisy mentálních a fyzikálních událostí.

Co znamená, ře nějaká událost má fyzikalistický popis? Podle Davidsona můžeme popisovat svět pomocí fyzikalistických predikátů, jako je „má xx elektronů“, „neuron 231 je ve stavu X“ apod. Takovýto slovník však nepouřijeme, kdyř mluvíme o mysli, resp. kdyř mluvíme o tom, co si lidé myslí, přejí nebo chtějí. Jestliže popisujeme takovéto stavy u nějakého člověka, nepouříváme fyzikalistický

⁶² „... I put some green French pears on the scale at the market, and the pointer moves to the two-pound mark. One event causes another. But in virtue of what does the placing of the pears on the scale cause the moving of the pointer? It is clearly not in virtue of something green and French being put on the scale, but in virtue of the pears having a certain weight. So it is clear that not every property of an event is relevant to its being the cause of a certain other event.“ MELCHERT, 1998, s. 266.

⁶³ Ibid., s. 266.

slovník, nýbrž mentalistický slovník, ve kterém je možno používat intencionální slovesa, vyjadřující postoje, přání atd.⁶⁴

To znamená, že máme dva druhy slovníků, kterými popisujeme svět. Na jedné straně je to fyzikalistický slovník, kterým se vyjadřují striktní popisy a zákony, na druhé straně stojí mentalistický slovník, vyjadřující naše propoziční postoje, ve kterém ovšem neplatí nějaké univerzální zákony. Důležité je především to, že i když použijeme mentalistický slovník k popisu nějaké události, neznamená to, že daná událost není redukovatelná na fyzikální základ. Davidson říká, že některé události mají mentální popis, ale rovněž tvrdí, že všechny události s mentálním popisem mají také fyzikální popis. Neznamená to, že existují dvě odlišné věci, dvě události, ale že existuje jedna událost, která má dva různé popisy. Nevede to k žádné formě dualismu, protože ontologicky zde existuje pouze fyzikální monismus. Anomální monismus nám říká, že události ve fyzikální i mentální sféře jsou identické, zároveň ale mezi nimi neexistuje nějaký zákon, který by umožnil redukcí mentálního na fyzikální.⁶⁵

Jinými slovy platí, že každá mentální událost je i fyzikální událost, avšak mentální je anomální, není žádný zákon, který by umožňoval redukcí na fyzikální základ, a tudíž nemůžeme popsat tuto mentální událost pomocí fyzikalistického slovníku.

Jak tedy můžeme zjistit, jakým způsobem jsou tyto dva popisy události propojeny, když podle Davidsona nejsou propojeny žádným striktním a univerzálně

⁶⁴ NOREN, S. J. Anomalous Monism, Events, and „The Mental“. *Philosophy and Phenomenological Research*, September 1979, vol. 40, no. 1, s. 65.

⁶⁵ NOSEK, 1997, s. 66.

platným psychofyzickým zákonem? Takovou otázku si klade Kim⁶⁶ a domnívá se, že samotný anomální monismus nám v tomto bodě nemůže podat žádné uspokojivé vysvětlení, protože se jedná o veskrze negativní teorii, která sice říká, jakým způsobem mentální a fyzikální události propojeny nejsou, ale teorie samotná selhává při pokusu vysvětlit, jak propojeny jsou. Uvádí pak analogický příklad, aby vysvětlil, proč anomální monismus selhává při popisu vztahu mezi mentálním a fyzikálním.

... každý objekt, který má barvu, má i tvar – nebo, abychom to řekli stejným způsobem jako Davidsonův monismus, každý objekt s barvou je identický s objektem, který má tvar. Toto tvrzení jasně neříká nic o vztahu mezi barvami a tvary; ve skutečnosti víme, že mezi nimi není žádný zajímavý vztah. Analogicky v případě vztahu mysli a těla, nám tvrzení, že každá událost s mentální vlastností má i vlastnost fyzikální, neříká nic o – a je to Davidsonem záměrně navrženo – typové příbuznosti mezi mentálním a fyzikálním.⁶⁷

Jak se zdá, určitou nedostatečnost při vysvětlování vztahu mezi fyzikálním a mentálním si uvědomoval i sám Davidson, a proto doplnil svou teorii právě o supervenienci. Poté, co vysvětlil nemožnost existence psychofyzikálních zákonů, dodal:

⁶⁶ KIM, 2000, s. 4.

⁶⁷ „... every object that has a color has a shape – or to put it in a way that is parallel to Davidson’s monism, every object with a color is identical with an object with a shape. Clearly this statement says nothing about the relation between colors and shapes; in fact we know there are no interesting connections between them. Analogously in the mind-body case, the statement that every event with a mental property is an event with a physical property says nothing about – and it is designed by Davidson to say nothing about – the presence or absence of type-type connections between the mental and the physical.“ KIM, 2000, s. 5.

Přestože pozice, kterou zde popisují, odmítá existenci psychofyzických zákonů, je konzistentní s pohledem na mentální charakteristiky jako v nějakém smyslu závislé, nebo supervenientní, na fyzikálních charakteristikách. Tato supervenience může být brána tak, že nemůžou být dvě události stejné ve všech fyzikálních ohledech a přesto se lišit v nějakém mentálním ohledu, nebo že objekt nemůže být odlišný v nějakém mentálním ohledu, aniž by se lišil v nějakém fyzikálním ohledu.⁶⁸

Problémem je, že Davidson v tomto případě supervenenci zmínil, ale dál se jí příliš nezabýval. Když byly později vypracovány různé formy supervenience, ukázalo se, že anomální monismus je kompatibilní jen s některými verzemi. Kdyby přijal silnou formulaci supervenience, mohlo by to znamenat existenci psychofyzikálních zákonů, které jsou v rozporu s anomálním monismem. Silná supervenience totiž stanovuje vztah mezi mentálním a fyzikálním platný pro všechny možné světy (platí nutně), takže by toto propojení bylo zákonité zcela na úrovni fyzikálních zákonů.

Davidson sám se zřejmě klonil spíše ke slabší formulaci supervenience, která by znamenala asymetrickou závislost mentálního na fyzikálním, jak to odpovídá jednoduché formulaci supervenience.⁶⁹ V takovém případě by vztah závislosti platil pouze v tomto možném světě a byl by nahodilý, slabá supervenience by zase nebyla

⁶⁸ Davidson, Although the position I describe denies there are psychophysical laws, it is consistent with the view that mental characteristics are in some sense dependent, or supervenient, on physical characteristics. Such supervenience might be taken to mean that there cannot be two events alike in all physical respects but differing in some mental respects, or that an object cannot alter in some mental respect without altering in some physical respect. DAVIDSON, 2001, s. 210.

⁶⁹ KIM, 1984, s. 162.

schopná poskytnout dostatečný základ pro to, aby mentální sféra zcela supervenovala na fyzikální sféře.⁷⁰

Co z uvedeného plyne pro vztah supervenience a anomálního monismu? Davidson sám termín supervenience příliš nepoužívá a když ano, spíše tím pouze doplňuje anomální monismus, aby dovysvětlil, jakým způsobem jsou mentální vlastnosti závislé na fyzikálních. Zvláštností tohoto vztahu je to, že se nejedná o „ontologickou“ supervenenci – tedy že by se jednalo o dvě striktně oddělené oblasti vlastností, které supervenience spojuje.⁷¹ V ontologickém smyslu skutečně existují jen fyzikální události, které mají více druhů vlastností – v našem případě fyzikální a mentální, které musíme popisovat specifickými predikáty, přináležející k dané oblasti. Máme-li jen jednu základní událost, kterou vyjadřujeme predikáty, jež na sobě supervenují, dostáváme se ke koncepci predikátové supervenience,⁷² která je-li chápána ve slabém slova smyslu, umožňuje činit rozdíly mezi těmito dvěma oblastmi, aniž by je ohrožovala možností redukce.

Supervenience tak vůbec nemusí být součástí anomálního monismu a má pro něj jen pomocný význam. Kritika Davidsona pro supervenenci není významná, protože v jeho argumentech nehraje velkou roli. Vzhledem k některým výše zmíněným problémům, kterými anomální monismus trpí, a vzhledem k tomu, že odvozená supervenience samostatně poskytovala perspektivní variantu pro vztah mysli a těla, nevázanou na Davidsonovy předpoklady, se supervenience odpoutala od této teorie a teoretikové filozofie mysli ji pak analyzovali především v jejím ontologickém smyslu.

⁷⁰ Ibid., s. 162.

⁷¹ POLÁK, 2009, s. 23.

⁷² NOSEK, 1997, s. 85.

4. Supervenientní kauzalita

Jak už bylo řečeno v úvodní kapitole, otázka mentální kauzality může být formulována jako ústřední problém vztahu mysli a těla. Pro Descarta se jednalo o zásadní problém, protože ve své ontologii počítal se dvěma zcela oddělenými substancemi, které byly radikálně odlišné, a tudíž musel hledat způsob, jak je kauzálně sloučit. Současná filozofie mysli ve své seriózní formě sice substanční dualismus opustila, problém však stále existuje, i když na jiné úrovni.⁷³ V této kapitole se proto pokusím ukázat, jak může supervenience přispět právě k diskuzi o tomto problému a jaké důsledky můžeme vyvodit z jejího přijetí.

Pro filozofy je existence mentální kauzality zcela zásadní, protože, kromě etických důsledků kauzální účinnosti mentálních stavů, by zpochybnění této kauzality znamenalo i zpochybnění celého procesu uvažování a vnímání. Pokud by naše mysl byla kauzálně impotentní, nebyli bychom schopni dodat našemu poznání náležité opodstatnění, mnoho našich poznatků o vnějším světě by bylo zcela zbytečných a mentální fenomény by zcela ztratily vysvětlovací funkci.⁷⁴

Kim se domnívá, že existují tři základní problémy mentální kauzality - (1) anomální monismus, (2) problém vnějších vlastností (kterým se v této části nezabývám), a (3) problém vyloučení. Nicméně pouze „problém vyloučení“ (*The exclusion argument*) považuje za těsně propojený s fyzikalismem, kterého se chce držet.⁷⁵ Další dva problémy považuje za nezávislé, nepropojené s fyzikalismem, které se mohou objevit i ve spojení s jinými přístupy k filozofii mysli.⁷⁶

⁷³ KIM, 2000, s. 29.

⁷⁴ Ibid., s. 31

⁷⁵ Ibid., s. 30.

⁷⁶ Více k tomu problému viz. KIM, 2000, s. 35 – 37.

První problém mentální kauzality vidí Kim v Davidsonově mentálním anomalismu, jehož principem je, že nejsou žádné psychofyzické zákony v silném slova smyslu. Proto také Davidson nezůstal u toho, že by mluvil jen o anomalismu mentálním, ale vylepšuje ho přidáním fyzikální báze, tedy monismu. Z toho totiž plyne, že jestliže nějaká událost vstupuje do řetězu kauzálních událostí, musí existovat nějaký nomologicky platný zákon, podle kterého tak činí. Jelikož ale mentální nemá nomologicky platné zákony a vstupuje do kauzálních vztahů, znamená to, že mentální spadá do fyzikálního druhu, tedy že má fyzikální vlastnosti a může kauzálně působit.⁷⁷

Tak je zajištěno, že když budeme pátrat od důsledků k příčinám v určitém kauzálním řetězci, zůstaneme vždy v rámci fyzikální domény. Každá jednotlivá událost, která je příčinou, je fyzikální, přestože některé mají i mentální vlastnosti.

Taková odpověď je ale zřejmě zcela nedostatečná pro mnoho filozofů. Kdybychom si představili nějaký možný svět, ve kterém by byly stejné fyzikální události a vlastnosti, ale ve kterém by se nenacházely žádné mentální vlastnosti, pak bychom mohli rekonstruovat stejný kauzální řetěz, ve kterém by byly stejné fyzikální události, ale mentalita by nebyla vůbec přítomna, a tudíž by ani nemohla vykonávat žádnou kauzální činnost. Fyzikální příčiny by byly dostatečné příčiny a mentální vlastnosti by byly zbytečné.⁷⁸

Existuje několik způsobů, jak fundovat mentální vlastnosti a přiřknout jim kauzální činnost. Jedním z možných řešení je přiřknout mentální sféře slabší verzi zákonů, tzv. *ceteris paribus*, které byly zmíněny v kapitole věnující se anomálnímu monismu. Dalším způsobem je řešení za pomoci supervenience.

⁷⁷ KIM, 2000, s. 33.

⁷⁸ *Ibid.*, s. 34.

Problém kauzálního vyloučení pak Kim konstruuje následovně. Představme si, že máme nějakou mentální událost *m*, která kauzálně působí fyzikální událost *f*. Má tedy událost *f* také nějakou další fyzikální příčinu *p*? Pokud bychom totiž řekli, že událost *f* má pouze příčinu *m*, porušili bychom tím kauzální uzavřenost fyzikální domény, protože by zde působila zcela mentální událost *m* na zcela fyzikální událost *f*. Pokud bychom ale řekli, že událost *f* má také fyzikální příčinu *p*, pak bychom opět zjistili, že pro příčinu *m* nezbyvá žádná kauzální činnost. Kim formuluje otázku takto: „Pokud každá fyzikální událost má fyzikální příčinu, jak je potom možné, aby měla i mentální příčinu?“⁷⁹

4.1 Supervenientní argument

Když přijmeme psychofyzickou supervenienci, pak tato v otázce mentální kauzality způsobí nemalý problém. Nicméně Kim i tak supervenci považuje za zásadní pro možnost mentálního působení, protože jen v takovém případě je možné udržet tezi o kauzální uzavřenosti fyzikální domény, a zdůvodňuje to i postoj jiných filozofů, mimo jiné Jerryho Fodora,⁸⁰ protože píše:

*Pokud psychofyzikální supervenience neplatí, nemáme žádnou zjevnou cestu, jak chápat možnost mentální kauzality.*⁸¹

Pokud by totiž tato teze neplatila, znamenalo by to, že by nebyl žádný nomologicky platný vztah mezi mentálním a fyzikálním a bylo by možné uvažovat o mentálních příčinách, které by nebyly propojeny s fyzikálním světem, tudíž by padl

⁷⁹ „Given that every physical event that has a cause has a physical cause, how is a mental cause also possible?“ KIM, 2000, s. 38.

⁸⁰ Ibid., s. 40.

⁸¹ Ibid., s. 40.

zásadní předpoklad fyzikalismu: veškeré věci se dají popsat fyzikálně.⁸² Kim sám není příznivcem dualismu a ve skutečnosti ani nereduktivního materialismu. Celý supervenientní argument navrhuje jako útok na snahy vytvořit nereduktivní mentální oblast, či dokonce možnost existence nehmotné duševní substance.

To znamená, že psychofyzikální supervenience v jakékoliv podobě zaručuje, že mentální je determinováno či alespoň dostatečně propojeno s fyzikálním světem a nevytváří nějakou ontologicky nezávislou doménu, a jestliže budeme hledat kauzální příčiny jevů, nebudeme je muset hledat mimo fyzikální doménu. Podle Kima však tento vztah závislosti, či determinace, je nedostatečný, a ve skutečnosti činí původní problém kauzálního vyloučení sice sofistikovanější, nicméně stále platný.

Problém totiž paradoxně nevyplývá z toho, že bychom předpokládali působení mentální vlastnosti na fyzikální, ale vzniká, pokud předpokládáme působení mentální vlastnosti na jinou mentální vlastnost. Představme si, že platí následující teze: mentální vlastnost M_1 působí vznik jiné mentální vlastnosti M_2 . Pokud platí psychofyzikální supervenience, znamená to, že vlastnost M_1 má také vlastní fyzikální vlastnost F_1 . A stejně tak mentální vlastnost M_2 musí mít fyzikální vlastnost F_2 . Otázka teď zní: Způsobila vlastnost M_1 vznik vlastnosti M_2 , což vedlo ke vzniku vlastnosti F_2 , nebo vlastnost M_1 způsobila vznik vlastnosti F_2 , což bylo skutečnou příčinou vzniku vlastnosti M_2 ?⁸³

V případě psychofyzikální supervenience platí, že mentální vlastnosti se nemohou vyskytovat ve světě bez fyzikálních vlastností, na kterých supervenují. Pokud by nebyly vlastnosti F_1 a F_2 , nemohly by být ani vlastnosti M_1 a M_2 . A když M_1

⁸² Ibid., s. 40.

⁸³ KIM, 2000, s. 42.

působí vznik vlastnosti M_2 , působí tím i vznik vlastnosti F_2 . Kdybychom se rozhodli řešit tuto situaci tím, že by vznik F_2 působila vlastnost F_1 , opět bychom se dostali k tomu, že mentální vlastnosti nemají žádnou kauzální činnost k vykonávání. Jediný způsob, jak zachovat tvrzení, že M_1 působí M_2 , je přiřknout vlastnosti M_1 příčinu na vzniku F_2 .⁸⁴ Psychofyzikální supervenience tak vlastně předpokládá působení mentálních vlastností na fyzikální.

Jednoduše to může být vidět na příkladu s obrazem – pokud chceme nějakým způsobem esteticky vylepšit obraz, nemůžeme to udělat nijak jinak, než působením na fyzické vlastnosti obrazu. Tím, že obraz fyzicky vylepšíme barvami (nebo něčím jiným), můžeme zvýšit jeho estetické kvality, nikdy to ale nemůžeme udělat přímo.⁸⁵

To vede k tomu, že za dostatečné příčiny F_2 můžeme považovat jak F_1 , tak M_2 , což znamená, že F_2 má více nezávislých příčin (dochází k předeterminaci – *overdetermination*). Není možné totiž říct, že M_1 představuje jen mezičlánek mezi příčinou F_1 a důsledkem F_2 , protože mezi vlastnostmi P_1 a M_1 panuje vztah supervenientní závislosti, ovšem nikoliv závislosti kauzální.⁸⁶

Problém ve vztahu, jaký panuje mezi těmito čtyřmi vlastnostmi, F_1 , F_2 , M_1 a M_2 , dokonce Kim považuje za jádro celého problému. Zatímco mezi F_1 a M_1 panuje vztah vertikální determinace (stejně tak mezi F_2 a M_2), mezi F_1 a F_2 je vztah horizontální kauzality (a analogicky mezi M_1 a M_2).⁸⁷ Vertikální závislostí se zde myslí především jednota v čase – není žádný časový rozdíl mezi objevením se F_1 a M_1 , jsou spolu propojeny a jedno se neobjevuje po druhém, nýbrž současně, a jedno nemůže

⁸⁴ Ibid., s. 42.

⁸⁵ KIM, 2000, s. 43.

⁸⁶ Ibid., s. 44.

⁸⁷ KIM, 2007, s. 36.

existovat bez druhého. Naopak horizontální kauzalita je spojena právě s časem, totiž pokud chceme uvažovat o příčinách a důsledcích, je nutné, aby příčina časově předcházela důsledku a budoucí záviselo na minulém.⁸⁸

Z předchozího textu můžeme pochopit Kimovo zjištění, že pokud chceme uvažovat o psychofyzické supervenienci, musíme počítat s překračováním úrovní kauzality. Ve vícevrstevnatém modelu reality tedy pokaždé, když předpokládáme kauzalitu U_1 , musíme připustit zároveň kauzální překročení U_1 na úroveň U_0 . Kdybychom uvažovali o kauzalitě vázané na jedinou úroveň, došli bychom ke zjištění, že tato kauzalita je neslučitelná se supervenientním pojetím mentálních entit.

Tady Kim ve své argumentaci dochází ke dvěma možným pokračováním argumentu, první vycházející z přijetí argumentu vyloučení, zmíněného výše, a druhý z přijetí možnosti předeterminace. Jestliže přijmeme argument vyloučení, tedy že každá událost F_2 má příčinu buď ve fyzikální události F_1 anebo v události M_2 , můžeme si vybrat, kterou příčinu odstraníme – můžeme dojít k tomu, že pro událost F_2 je zbytečná událost M_1 a stačí nám pouze F_1 . To by nás ovšem přivedlo k epifenomenalismu, a tedy vypuštění mentálních příčin z našeho světa.⁸⁹

A proč se nehodí říct, že F_2 je předeterminována? Jednoduše proto, že každá příčina je nezávislá a dostatečná, takže je možné představit si možný svět, ve kterém chybí fyzikální příčina, a proto v něm dochází k porušení principu kauzální uzavřenosti – v takovém světě je mentální příčina jedinou příčinou. Dá se namítnout, že v tomto případě se přeci nejedná o dvě nezávislé a dostatečné

⁸⁸ Ibid., s. 36.

⁸⁹ KIM, 2007, s. 43.

příčiny.⁹⁰ F_1 a M_1 jsou spolu spojeny supervenientním vztahem, který je nejspíš také nutně platný, proto by ani v žádném možném světě nemělo dojít k tomu, že by se tyto dvě příčiny vyskytly jedna bez druhé. Pro Kima je však předeterminovanost neslučitelná s fyzikalistickým pohledem a přiklání se k tomu, chápat takové řešení jako porušení principu kauzální uzavřenosti.

Proto Kim dospívá k závěru, že jsme ve skutečnosti nuceni tvrdit následující: „ F_1 vyvolalo F_2 a M_1 supervenuje na F_1 a M_2 supervenuje na F_2 .“ Platí tedy to, že F_1 působí F_2 , čímž také M_1 působí M_2 . Jenže je jasné, že v takovém případě se nejedná o skutečnou kauzalitu, protože jediným skutečně kauzálním procesem je vztah $F_1 - F_2$, zatímco vztah $M_1 - M_2$ na něm pouze parazituje. Z toho Kim vyvozuje problematičnost psychofyzické superveniencie ve vztahu k mentální kauzalitě.⁹¹ V situaci, kdy se skutečná kauzalita nachází pouze na fyzikální úrovni, je jakákoliv následná mentální kauzalita pouze jakýmsi stínem, který bezmocně následuje fyzikální realitu.

To vedlo k diskuzi o povaze kauzality i na jiných úrovních. Jestliže takový závěr platí pro supervenientní mentální vlastnosti, tak může platit bez problémů i pro další, fyzikální vlastnosti na jiné úrovni fyzikální reality, jako je např. tvrdost skla nebo balónu. V mnohovrstevnatém fyzikálním vesmíru by skutečná kauzalita byla připisována vždy nižším úrovním reality, takže kdybychom popisovali náraz balónu do skleněného okna, nebylo by kauzální působení mezi supervenientními vlastnostmi (jako třeba tvrdost), ale probíhalo by pouze na mikroúrovni.⁹² Takové

⁹⁰ CRISP, T. N.; WARFIELD, T. A. Kim's master argument. *Noûs*. June 2001, vol. 35, no. 2, s. 310.

⁹¹ *Ibid.*, s. 46.

⁹² KIM, 2007, s. 52.

tvrzení je určitě protiintuitivní a rozhodně si nepředstavujeme, že by působení mikročástic předmětů mělo za následek rozbití skla.

Někteří autoři se domnívají, že řešením problému vyloučení je zavedení odpovídající instanční teorie identity (*token identity theory*). To by zjednodušilo situaci a nedošlo by k předeterminaci. Jenže to není dostatečné řešení. Jestliže totiž vlastnosti F_1 a M_1 jsou jevově identické, nedojde k tomu, že by F_1 a M_1 byly v nějakém smyslu parciální nebo dostatečné příčiny jevu M_2 . Problém se ovšem objeví na úrovni typů. Gibbons píše:

Byl fakt, že událost měla jistou mentální vlastnost M_1 , kauzálně odpovědný za to, že důsledek měl fyzikální vlastnost F_2 ? Jednalo by se o sestupnou kauzalitu na úrovni typů. Pokud by M_1 bylo kauzálně relevantní k F_2 , co F_1 ? Pokud M_1 i F_1 jsou kauzálně relevantní k F_2 , musíme vědět něco o vztahu mezi těmito tvrzeními o kauzální relevanci. Porozumět tomu na modelu částečných příčin nebo na modelu předeterminace je stejně problematické tady stejně jako v případě úrovně instancí. A na úrovni typů je teorie identity ještě problematičtější.⁹³

Jestliže by nějaká událost X, která má jak mentální, tak fyzikální vlastnosti, vyvolala událost Y, rovněž s mentálními i fyzikálními vlastnostmi, znamenalo by to, že mentální vlastnost události X způsobilo to, že událost Y má fyzikální vlastnost? Celkový obrázek by se příliš nezměnil, protože bychom se pouze ptali, zda mentální

⁹³ „What the fact that the cause had a certain mental property, M_1 , causally responsible for the fact that the effect had a physical property, P_2 ? This would be downward causation at the level of types. If M_1 was causally relevant to P_2 , what about P_1 ? If both M_1 and p_1 are causally relevant to P_2 , we need some account of the relation between these claims of causal relevance. Understanding these on the model of partial causes or on the model of overdetermination is as problematic here as it was in the case of tokens. And in the case of types, the identity theory is even more problematic.“
GIBBONS, J. Mental causation without Downward Causation. *The Philosophical Review*. January 2006, vol. 115, no. 1, s. 81.

vlastnost události byla zodpovědná za výskyt fyzikální vlastnosti u nějaké jiné události.⁹⁴

Mentální kauzalita představuje zcela zásadní téma pro pozdější Kimovy knihy. S její pomocí přesvědčivě dokazuje, proč nereduktivní přístupy ve filozofii mysli selhávají a jsou odsouzeny k nemožnosti pojímat mysl jako aktivní entitu, ovlivňující okolní svět. K tomu, aby mysl mohla uskutečnit jakýkoliv kauzální rozdíl, je zapotřebí, aby měla svou fyzikální stránku.

⁹⁴ GIBBONS, 2006, s. 82.

5. Další problémy supervenience

V této kapitole chci shrnout celkový přínos teorie psychofyzické supervenience pro filozofii mysli. Důvodem,, proč se někteří filozofové zabývali supervenencií, byla možnost obhájení nereduktivního materialismu ve vztahu mysli a těla. Materialismus je velice naléhavou filozofickou doktrínou, protože vývoj vědy ve 20. století nechává velmi málo prostoru pro domněnku, že by zde mohly existovat nehmotné entity zcela bez vazby na fyzikální základ. Názory, které jsou v rozporu s alespoň minimálními formami fyzikalismu, máme tendenci odsouvat do sféry mysticismu a vědecké neserióznosti.

Nejprve vysvětlím vztah mezi supervenencií a externalismem, pak se budu věnovat problému nereduktivního materialismu a nakonec se zmíním o vztahu supervenience a emergentismu, které jsou do jisté míry příbuzné a mohou se doplňovat.

5.1 Supervenience a antiindividualismus

Odmítnutím teze materialismu se ve své knize zabývá Tomáš Hříbek. Vychází z díla Tylera Burgeho a hájí teorii antiindividualismu, nazývaného též externalismem, proti kterému stojí individualismus. Jedná se o spor o určení mentálního obsahu, především intencionálních postojů. Individualismus silně inklinuje k formě teorie identity.⁹⁵ Předpokládá vázanost našich mentálních stavů na stavy mozku, který je realizuje. Zjednodušeně bychom mohli říct, že v našem mozku se nacházejí taková neurální spojení, která je možné spojit s projevy v mentální sféře. Teoreticky, ve shodě s teorií supervenience, kdybychom pak vytvořili přesný duplikát takového mozku, fyzického dvojníka, měli by se tito dvojníci shodovat po

⁹⁵ HŘÍBEK, 2008, s. 51.

fyzické i mentální stránce. A to bez ohledu na konkrétní prostředí, ve kterém se takoví dvojníci nacházejí.

Antiindividualismus naproti tomu říká, že mentální obsahy není možné definovat pouze z neurálních stavů v mozku. Naopak vnitřní stavy jedince záleží často na fyzickém, ale i sociálním prostředí, ve kterém se nachází.⁹⁶ Aby bylo jasné, co se myslí touto závislostí na fyzickém či sociálním okolí, reprodukuje Hříbek myšlenkový experiment o dvojčatech Janovi a Danovi. Tito dvojníci jsou své dokonalé repliky, ovšem nacházejí se v prostředí, které se liší v nějakém aspektu na mikroúrovni. Takže zatímco Jan se nachází ve světě, kde je voda skutečně H₂O, a když o vodě mluví, referuje tím k H₂O. Naproti tomu Dan se nachází ve světě, kde má sice voda stejné všechny fenomenální vlastnosti (je čirá, bez zápachu, chuti atd.), na mikroúrovni není tvořena molekulami H₂O, nýbrž XYZ.

Když tito dvojníci mluví o vodě, oba tím referují k tekutině, která se projevuje úplně stejně, ale ve skutečnosti je tvořena něčím úplně jiným. Takže přestože bychom nenašli jiný rozdíl v prostředích těchto dvojníků, když mluví o vodě, oba mluví o různých věcech. Zatímco Jan hovoří o H₂O, Dan mluví o XYZ, ačkoliv to zdánlivě vypadá, že mluví o jedné a té samé věci. Protože Jan a Dan nehovoří ve skutečnosti o stejné substanci, znamená to, že také jejich intencionální mentální stavy mají jiný denotát, a proto se liší významy.⁹⁷ Zatím se jednalo o Putnamův příklad, který se pohyboval v lingvistické úrovni, ale Burge jej pak za předpokladu, že výraz „voda“ je rigidním designátorem, převedl i na úroveň psychologickou a dokázal, že když takto dvojníci odkazují k různým substancím, liší se i

⁹⁶ HŘÍBEK, 2008, s. 50.

⁹⁷ Ibid., s. 54.

v psychologickém ohledu.⁹⁸ Na základě této argumentace pak dochází k antiindividualistickému argumentu proti platnosti materialismu, který říká, že „žádný konkrétní propoziční stav není identický s nějakým konkrétním fyzickým stavem.“⁹⁹

Na základě tohoto je možné považovat antiindividualismus a materialismus za protichůdné a neslučitelné teorie. Nicméně část filozofů se snažila přijít s takovými koncepcemi, které by umožnily smířit antiindividualismus s materialismem a lze je označit za kompatibilistické. Jednou z takových strategií je i teorie supervenience. Protože ta představuje variantu slabšího vztahu, než je teorie identity, a byla lákavou variantou i pro jednoho z nejvýznamnějších proponentů antiindividualismu, Tylera Burge.

Tato strategie sloučení antiindividualismu a materialismu vychází z rozlišení našich mentálních postojů na široké a úzké. Široké pojetí představuje přesvědčení *de re*, které se u dvojníků liší, protože jeden před sebou má H₂O a druhý XYZ. Úzké pojetí je *de dicto*, tj. přesvědčení o tom, že před sebou mají vodu, což není určeno nějakým vnějším faktorem.¹⁰⁰ Pak je teoreticky možné, aby se zastánce této strategie odvolal na rozdílnost širokého přesvědčení *de re*, zatímco úzké pojetí *de dicto* je pro oba stejné.

Rozlišení úzkých a širokých propozičních postojů vyplynula z povahy subvenientních vlastností. Jak bylo ukázáno v kapitole 2.1, v subvenientní bázi mohou být umístěny jak relevantní vlastnosti, tak vlastnosti zcela nesouvisející, či jinak podivné. Proto bylo užitečné rozlišit úzké vlastnosti, které daná skupina

⁹⁸ Ibid., s. 60.

⁹⁹ HŘÍBEK, 2008, s. 68.

¹⁰⁰ Ibid., s. 162.

obsahuje, a které byly pevně zakotvené v daném předmětu. Vždy totiž bylo možné uvažovat o vlastnostech vyplývajících ze situačních nebo sociálních okolností. Příkladem takové vlastnosti je „být vzdálen od...“, „mít pozici vůči...“ atd. Takové vlastnosti už svou povahou nemohou být určeny vnitřními vlastnosti předmětu, proto mohou být pojímány jako široké.

5.2 Nereduktivní materialismus

Od možnosti dodat mentální sféře autonomii a alespoň částečnou nezávislost na fyzikální sféře si filozofové v souvislosti se superveniencí slibovali nejvíc. Mohla totiž poskytnout dostatečně silnou bázi, kdy jsou mentální fenomény pouze závislé, ale nikoliv reduktivně, na subvenientních fyzikálních vlastnostech. Jenže jak bylo řečeno v předešlých kapitolách, slabá supervenience nedokázala poskytnout dostatečně silný vztah, a silná supervenience zase poskytovala vztah příliš silný, takže by v důsledku umožnil redukci.

Při diskuzi o fyzikalismu se proto vycházelo především z globálního pojetí supervenience, které mělo zaručit, že všechny mentální vlastnosti budou závislé s nutnou platností, tedy ve všech možných světech. Námitky, nejprve existence vychýleného atomu, který mění distribuci mentálních vlastností, mohly být ošetřeny. Jenže zavedení principu podobnosti, namísto nerozlišitelnosti, představuje řešení evidentně navržené právě pro tuto námitku, aniž by do diskuze přinášelo výrazné vylepšení. A akcentování lokální povahy supervenience, kdy se nemusejí srovnávat celé světy, ale jen relativní oblasti, představuje stejně nejasné a ad hoc navržené řešení.

Nejvýraznějším autorem, který se zabýval možností, že by supervenience mohla poskytnout dostatečnou bázi pro nereduktivní materialismus, byl Jaegwon

Kim. A třebaže se zřejmě opravdu vážně zabýval možností, že by byl nereduktivní materialismus možný, pravděpodobně byl k takové možnosti skeptický a v důsledku možnost nereduktivního materialismu vyloučil jako nekonzistentní. Ve svém článku „Mýtus nereduktivního materialismu“ píše:

Budu tvrdit, že fyzikalista má jen dvě skutečné možnosti, eliminativismus a redukcionismus. Takže pokud jste se sami zavázali nějaké verzi fyzikalismu hodnému toho jména, musíte uznat redukovatelnost psychologického na fyzikální, či pokud to nebude možné, musíte uvažovat o psychologickém jako přicházejícím zvnějšku vaší fyzikalisticky seriózní ontologie.¹⁰¹

Kim v tomto článku sleduje, jaké problémy vedly k odmítání redukcionismu. První důvod vidí v nástupu anomálního monismu, resp. jedné z jeho premis, totiž mentálního anomalismu, tj. neexistence psychofyzických zákonů, které by umožňovaly spojit mentální a fyzické. Druhý problém pak představuje vícenásobná realizovatelnost. Vícenásobná realizovatelnost spočívala v objevu neurologů, že náš mozek je schopen poměrně výrazné plasticity. Pokud je mozek poškozen, je v určité míře možné, aby se mozková činnost, která byla předtím v poškozeném místě, přemístila na nějaké jiné místo. Stejně mentální stavy pak mohou být realizovány za pomoci celé řady neurálních stavů. Filozofičtější složkou problému pak byla skutečnost, že pokud bychom chtěli dát rovnítko mezi neurální a mentální stavy, pak by to předpokládalo, že všechny organismy, které by byly kupříkladu schopny cítit bolest, měly stejné neurální stavy jako lidé, kteří cítí bolest. Kdyby bolest cítil

¹⁰¹ KIM, J. The Myth of Nonreductive Materialism. *Proceedings and Addresses of the American Philosophical Association*, November 1989, vol. 63, no. 3, s. 32.

organismus, který nemá neurální stavy jako člověk zažívající bolest, byla by bolest něčím jiným.¹⁰²

Možnost, že by supervenience mohla být základem pro nereduktivní materialismus, Kim také odmítá. Nereduktivní materialismus totiž potřebuje, aby na jedné straně byl nereduktivní, ale zároveň aby existoval nějaký vztah závislosti. A přestože supervenience zdánlivě poskytuje tyto možnosti, ve skutečnosti buď nevytváří dostatečný vztah závislosti, takže se zdá, že mentální vlastnosti jsou distribuovány nahodile, jako je to v případě slabé supervenience, nebo naopak poskytuje vztah determinace příliš silný, jako v případě globální a silné supervenience, který ohrožuje nereduktivní složku materialismu. Jakmile totiž uvažujeme o takovémto silnějším vztahu, hrozí zavedení reduktivních zákonů.¹⁰³

Nicméně supervenience může stále zřejmě hrát určitou roli i v reduktivním fyzikalismu. V celé této práci se hovořilo o vztahu mysli a těla, fyzikálního a mentálního, jakožto o dvou komponentách reality. A můžeme se domnívat, že takovýto dualistický pohled byl přítomen i v minulosti. Rozvoj fyziky a dalších exaktních věd nám nyní poskytuje pohled na realitu, která ovšem není dualistická, nýbrž mnohvrstevnatá.

Dualistický pohled byl bez problémů možný ještě ve 20. století, jenže rozvoj fyziky podkopal existenci jedné základní fyzikální úrovně. Dříve bylo možné uvažovat o atomech jako o elementárních částicích, ale pak byly objeveny ještě další elementární částice a nyní se uvažuje o fermionech a bosonech jako o základu všeho, co existuje. Takže místo o vágním vztahu mysli a těla můžeme uvažovat o vztahu mysli k makrostrukturám mozku, vztahu těchto struktur k atomárním

¹⁰² Ibid., s. 36.

¹⁰³ KIM, 1989, s. 42.

částicím a jejich vztahu k subatomárním nebo kvantovým částicím či nějaké fundamentální úrovni, od které se odvíjí, nebo emergují, ostatní vrstvy reality.

V takovém modelu je možné zachránit jistou formulaci superveniencie, jak se domnívá Brown a Ladyman. Taková verze může být v zásadě formou globální superveniencie, která by nám pouze říkala, že nemůže dojít ke změně v mentální sféře, pokud nedošlo ke změně ve fyzikální sféře a rovněž bude zajišťovat asymetrii takového vztahu, aby bylo jasné, že mentální nepředstavuje subvenientní bázi pro fyzikální, ale že je to naopak.¹⁰⁴

5.3 Emergence a superveniencie

Autoři, zabývající se superveniencí, si rovněž všimli, že ve skutečnosti nemusí vytvářet žádný vlastní koncept mentálního. Superveniencie nám může říct, jakým způsobem je mentální závislé na fyzikálním, ale nemusí nám říkat vůbec nic o tom, co mentální je. V tomto směru může být superveniencie kompatibilní s anomálním monismem, funkcionalismem, epifenomenalismem či dokonce substančním dualismem.

Můžeme tak v supervienci vidět jen jakýsi nástroj, kterým lze definovat různé druhy determinace. Nicméně se domnívám, že v nedávné době bylo provedeno poměrně silné spojení mezi superviencí a emergentismem.

Teorie emergence se zrodila už v 19. století v Anglii, ale později byla aktualizována a převedena do diskurzu filozofie mysli. Emergence tvrdí, že při dosažení určité úrovně komplexnosti dochází k vynoření se vlastností, které by se nemohly objevit při nižší úrovni komplexnosti a které jsou zpětně neredukovatelné

¹⁰⁴ BROWN, R.; LADYMAN, J. Physicalism, superveniencie, and the Fundamental level. The Philosophical Quarterly. January 2009, vol. 59, no. 234, s. 34.

na úroveň, která je zakládá. Všimá si více procedurální stránky vzniku různých fenoménů, a je svým založením nereduktivní.

Emergentisté si všímají, že v našem světě se setkáváme s jevy, které vycházejí z nesmírně složitých struktur a jednou z nich je právě naše mysl. Rovněž si uvědomují, že celý náš svět se vyvinul z předcházejících stádií, které byly podstatně jednodušší, a že dokonce celý vesmír zřejmě vznikl v jediném momentu a za veškerý svůj rozvoj vděčí v zásadě jen několika velmi jednoduchým zákonům. Následné zvyšování komplexity ve vesmíru mělo za následek, že se objevily fenomény, které nemají svou žádnou obdobu na nižších mikroúrovních. A to je třeba tekutost vody, která vzniká v případě, že se na určitém prostoru objeví velké množství molekul vody. Osamocená molekula vody, rozhodně není tekutá, a ani několik málo takových molekul tekutost nevytváří, k objevení se této vlastnosti dochází až při koncentraci velmi velkého množství molekul.

Vznik emergentních vlastností pak měl za následek, že došlo ke změně kauzálního řetězce. Emergentní vlastnosti vstupují do procesu kauzálního působení, a narušují tak princip kauzální zavřenosti fyzikální domény, v důsledku čehož se emergentisté nepočítají mezi striktní fyzikalisty, ačkoliv nebyli ani dualisté.¹⁰⁵

A právě při popisu těchto emergentních vlastností se skvěle hodí koncept supervenience. Ve skutečnosti jej používali už raní emergentisté ve dvacátých letech dvacátého století.¹⁰⁶ A používali jej takřka synonymně se slovem emergence a ve významu, který byl velmi blízký pozdějšímu používání.¹⁰⁷ Jak dokazuje Horgan, je pravděpodobné, že i tito myslitelé chápali emergentní vlastnosti jako

¹⁰⁵ HORGAN, 1993, s. 557.

¹⁰⁶ Ibid., s. 558.

¹⁰⁷ KIM, J. *supervenience as philosophical concept*. IN KIM, J. *Selected Philosophical Essays*. Cambridge: Cambridge University Press, 1993, s. 134.

supervenientní, ve smyslu jejich neredukovatelnosti na fyzikální, a zároveň jejich závislosti na subvenientních vlastnostech, a pokud tak nedělali zcela v souladu s dnešním pojetím supervenience, byli mu velmi blízko.¹⁰⁸

Zároveň existují důvody, proč chápat emergentní vlastnosti odlišně. Emergence totiž vystupuje výrazněji antiredukcionisticky, než supervenience a především její silná verze. Navíc je supervenience výrazněji vertikální vztah, protože hovoří takřka výhradně o vztahu mezi dvěma skupinami vlastností, ale nestanovuje, jak se k sobě vztahují na intraúrovni.¹⁰⁹ Problém supervenientní kauzality zde byl zmíněn, takže je vidět, že supervenience nevytváří, na rozdíl od emergence, novou, komplexní a propracovanou úroveň existujících vlastností. Supervenientní úroveň je ontologicky závislá na fyzikální bázi, která ji zakládá, aniž by něco podrobněji říkala o vztazích mezi supervenientními vlastnostmi.

Emergentistům se také nemusí líbit asymetrická povaha supervenience. Ačkoliv ona sama asymetrickým vztahem není, protože z její definice nevyplývá, že musí mentální supervenovat na fyzikálním a ne naopak, přesto se stěží ubráníme pocitu, že toto je správně pojatý vztah. Opačný návrh by stěží mohl být brán seriózně. Takže automaticky přisuzujeme fundamentální význam fyzikálním vlastnostem a ostatní považujeme za odvozené, a tím pádem i méně významné v ontologickém smyslu.¹¹⁰ Naproti tomu emergentisté jsou ochotni poskytnout novým, emergujícím úrovním i větší význam, než jednodušším úrovním, ze kterých jsou odvozené.

¹⁰⁸ HORGAN, 1993, s. 560.

¹⁰⁹ HUMPHREYS, P. Emergence, not supervenience. *Philosophy of science*. December 1997, vol. 64, s. 340.

¹¹⁰ *Ibid.*, s. 341.

6. Závěr

Pokusil jsem se v této práci podat přehled nejdůležitějších témat, která se objevují ve spojitosti se superveniencí a filozofií mysli. Koncept superveniencie není používán jen v této souvislosti, nýbrž také například při popisu makrofyzikálních vlastností, anebo vztahu morálních vlastností k fyzikálním. Ať už je v těchto oblastech úspěšná jakkoliv, domnívám se, že ve filozofii mysli představuje koncept, který sám o sobě nepřináší nové či pronikavě přínosné řešení problému vztahu mysli a těla. Pro fyzikalistu může být užitečný, přestože trpí některými nedostatky.

První problém vidím v jeho slabosti určit, co to vlastně mentální je. Při definici vztahu mezi dvěma skupinami vlastností sice může být relativně úspěšný, nicméně na otázku „Co je to mysl?“, nám nedává žádnou skutečně konkluzivní odpověď. Může se ale na druhé straně doplnit o jinou teorii, která odpoví na tuto otázku, a superveniencie pak může doplnit, jakým modálním způsobem je mysl závislá na fyzikálním světě, který můžeme vědecky popisovat.

Dalším problémem je dle mého názoru nedostatečnost superveniencie při odpovědi na otázku, jak na sebe jednotlivé supervenientní vlastnosti působí. Problém mentální kauzality může částečně řešit problém, jak působí mentální na fyzické, ale o to větší problémy působí odpověď na otázku, jak probíhá kauzalita na stejné úrovni. Jednoduše může dojít k tomu, že kauzální síla mentálních stavů zmizí a jediná skutečná kauzalita bude probíhat na fyzikální úrovni. Pak však můžeme mentálně eliminovat, anebo mu přisoudit nulovou kauzální činnost, což jsou obě varianty jak protiintuitivní, tak nežádoucí pro každého, kdo chce obhájit manifestace mysli v našem vesmíru.

7. Použitá literatura

BROWN, R.; LADYMAN, J. Physicalism, supervenience, and the Fundamental level.

The Philosophical Quarterly. January 2009, vol. 59, no. 234, s. 20 – 38.

CRISP, T. N.; WARFIELD, T. A. Kim's master argument. *Noûs*. June 2001, vol. 35, no.

2, s. 304 – 316. Dostupné on-line z <<http://www.jstor.org/stable/2672009>>

DAVIDSON, D. *Essays on Actions and Events*. 2. vyd. Oxford: Clarendon Press, 2001.

324 s. ISBN 0-19-924626-2.

GIBBONS, J. Mental causation without Downward Causation. *The Philosophical*

Review. January 2006, vol. 115, no. 1, s. 79 – 103. Dostupné on-line z

<<http://www.jstor.org/stable/20446882>>

HARE, R. M. *The Language of Morals*. Oxford: Oxford University Press, 1991. 208 s.

ISBN 0-19-881077-6.

HORGAN, T. From Supervenience to Superdupervenience: Meeting the Demands of

a Material World. *Mind*. October 1993, vol. 102, no. 408, s. 555 – 586. Dostupné on-

line z <<http://www.jstor.org/stable/2254046>>

HŘÍBEK, T. *Metafyzika antiindividualismu*. Praha: Filosofia, 2008. 336 s. ISBN 978-80-

7007-289-9.

HUMPHREYS, P. Emergence, not supervenience. *Philosophy of science*. December 1997, vol. 64, s. 337 – 345. Dostupné on-line z <<http://www.jstor.org/stable/188415>>

KIM, J. Concepts of Supervenience. *Philosophy and Phenomenological Research*, December 1984, vol. 45, no. 2, s. 153 – 176. Dostupné on-line z <<http://www.jstor.org/stable/2107423>>

KIM, J. Supervenience, Determination, and Reduction. *The Journal of Philosophy*, November 1985, vol. 82, no. 11, s. 616 – 618. Dostupné on-line z <<http://www.jstor.org/stable/2026416>>

KIM, J. „Strong“ and „Global“ Supervenience Revisited. *Philosophy and Phenomenological Research*, December 1987, vol. 48, no. 2, s. 315 – 326. Dostupné on-line z <<http://www.jstor.org/stable/2107631>>

KIM, J. The Myth of Nonreductive Materialism. *Proceedings and Addresses of the American Philosophical Association*, November 1989, vol. 63, no. 3, s. 31 – 47. Dostupné on-line z <<http://www.jstor.org/stable/3130081>>

KIM, J. *Selected Philosophical Essays*. Cambridge: Cambridge University Press, 1993. 378 s. ISBN 0-521-43394-0.

KIM, J. *Mind in a Physical World: An Essay on the Mind-Body Problem and Mental Causation*. Cambridge: MIT Press, 2000. 150 s. ISBN 0-262-11234-5.

KIM, J. *Physicalism, or something near enough*. Princeton: Princeton University Press, 2007. 200 s. ISBN 978-0-691-13385-0.

KLEE, R. Anomalous Monism, Ceteris Paribus and Psychological Explanation. *The British Journal for the Philosophy of Science*. September 1992, vol. 43, no. 3, s. 389 – 403. Dostupné on-line z <<http://www.jstor.org/stable/687765>>

MCLAUGHLIN, B. P. Supervenience, Vagueness, and Determination. *Noûs*, 1997, vol. 31, s. 209 – 230. Dostupné on-line z <<http://www.jstor.org/stable/2216131>>

MELCHERT, N. What's wrong with Anomalous Monism? *The Journal of Philosophy*, May 1986, vol. 83, no. 5, s. 265 – 274. Dostupné on-line z <<http://www.jstor.org/stable/2026141>>

MOORE, G. E. *Philosophical Studies*. New York: Harcourt, Brace & Co. Inc, 1922. 344 s.

NOREN, S. J. Anomalous Monism, Events, and „The Mental“. *Philosophy and Phenomenological Research*, September 1979, vol. 40, no. 1, s. 64 – 74. Dostupné on-line z <<http://www.jstor.org/stable/2107138>>

NOSEK, J. *Mysl a tělo v analytické filozofii*. Praha: Filosofia, 1997. 204 s. ISBN 80-7007-091-9.

PAULL, C. R.; SIDER, T. R. In Defense of Global Supervenience. *Philosophy and Phenomenological Research*. December 1992, vol. 52, no. 4, s. 833 – 854. Dostupné on-line z <<http://www.jstor.org/stable/2107913>>

PETRIE, B. Global Supervenience and Reduction. *Philosophy and Phenomenological Research*, September 1987, vol. 48, no. 1, s. 119 – 130. Dostupné on-line z <<http://www.jstor.org/stable/2107710>>

SEAGER, W. E. Weak Supervenience and Materialism. *Philosophy and Phenomenological Research*, June 1988, vol. 48, no. 4, s. 697 – 709. Dostupné on-line z <<http://www.jstor.org/stable/2108016>>

SHAGRIR, O. More on Global Supervenience. *Philosophy and Phenomenological Research*. September 1999, vol. 59, no. 3, s. 691 – 701. Dostupné on-line z <<http://www.jstor.org/stable/2653789>>

STALNAKER, R. Varieties of supervenience. *Noûs*, 1996, vol. 30, s. 221 – 241. Dostupné on-line z <<http://www.jstor.org/stable/2216245>>

ZANGWILL, N. Moore, Morality, Supervenience, Essence, Epistemology. *American Philosophical Quarterly*. April 2005, vol. 42, no. 2, s. 125 – 130.